

HELYEM·HÁZAM·PALOTÁM

RÁKOSPALOTA ■ PESTÚJHELY ■ ÚJPALOTA

HELYTÖRTÉNETI ÉRTESÍTŐJE

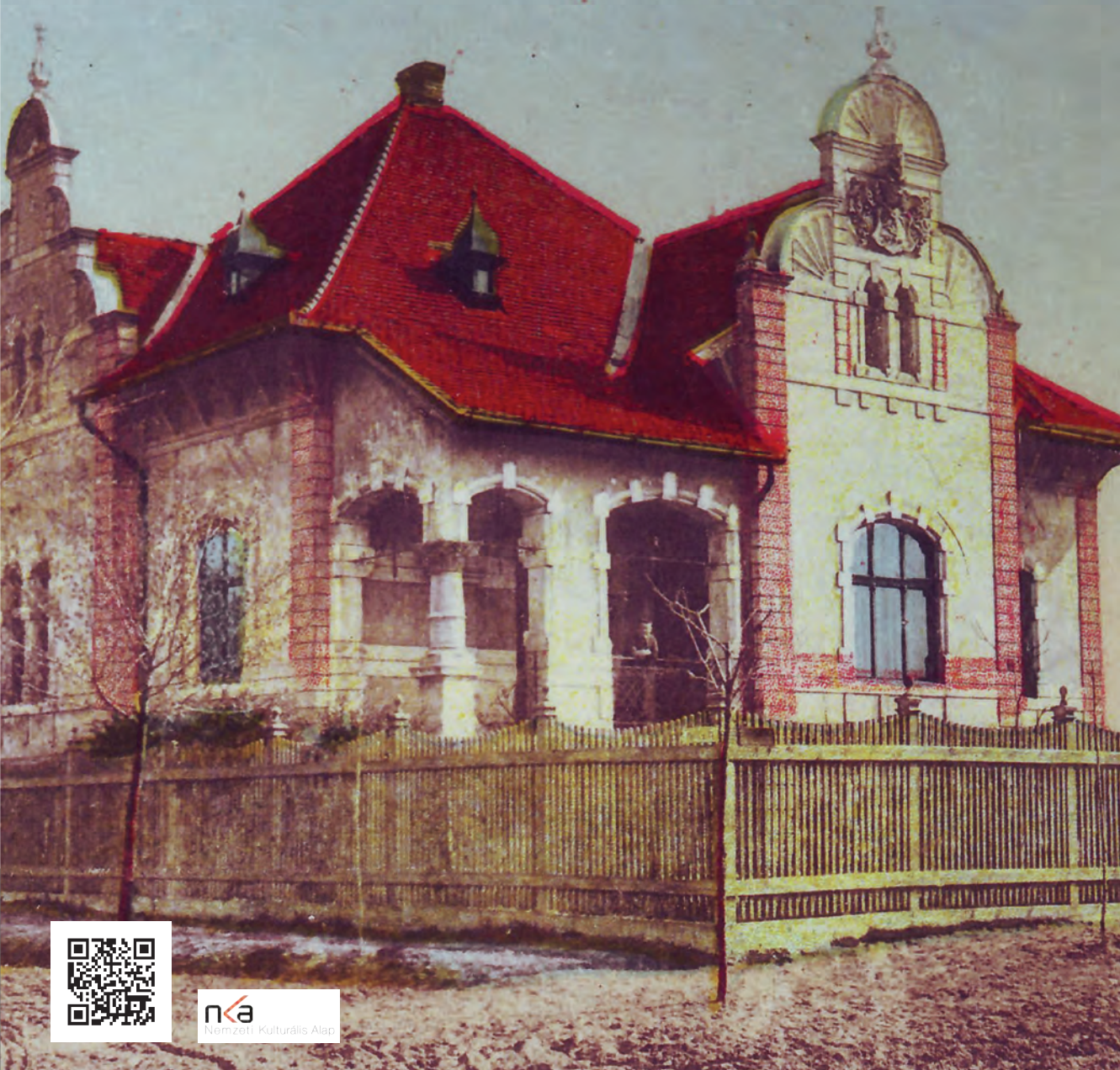
IV. évf. 4. (12) szám

Pestújhely 110 éve

Dr. Weszter Sándor,
a szegények orvosa

Interjú Pritz Pál
történésszel

Egy szobor stációi

IV. évfolyam ▪ 4. (12) szám
2018. december

Megbízott főszerkesztő:
Kovács Ildikó

Szerzőink:

▪ Basics Beatrix *Az ELTE BTK művészettörténet-angol szakán végzett, doktori disszertációját a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka gyűjteményének egy részéről írta. Fő kutatási területe a 18-19. század művészete. A Rákospalotai Múzeum állandó kiállításának kurátora.*

▪ Eöry Áron (1983) *politológus, politikatörténeti kutató. Fő kutatási területe a politikai gondolkodás.*

▪ Horváth Csaba (1974) *könyvelő, 2001 óta palotai lakos, helytörténeti kutató.*

▪ Kovács Ildikó (1973) *marketing-kommunikációs szakértő, XV. kerületi lakos.*

▪ Nagy Anita Ágnes (1983) *művészettörténész, korábban az Iparművészeti Múzeum Textil- és viseletgyűjteményében dolgozott, jelenleg a Rákospalotai Múzeum muzeológusa.*

▪ Szunyogh László (1952) *tanár. Pestújhelyen született, többek között a XV. kerületben a Pestújhelyi Általános Iskolában tanított 2000 és 2012 között.*

▪ Verner Jánosné Horváth Sarolta (1944) *Pestújhelyen született. Üzem-mérnök, 2000-ben ment nyugdíjba az Országos Széchényi Könyvtár műszaki osztályának vezetőjeként. Nyugdíjasként hobbiójával, a családfakutatással foglalkozik.*

Képeslap a Bors-villáról, amikor még római katolikus ideiglenes kápolnának használták
(Forrás: Rákospalotai Múzeum)

Eöry Áron

„Egy nagyon szép, kellemes, családias,
boldogságos gyerekkorom volt”

Interjú Pritz Pál történésszel Pestújhelyről

2

Szunyogh László

Egy szobor stációi

12

Kovács Ildikó

A szegények orvosa

17

Horváth Csaba

Szlezák Ráfael, a harangöntő

23

Basics Beatrix

A Rákospalotai Múzeum új állandó kiállítása

27

Szunyogh László

Óra a templomtornyon

36

Verner Jánosné Horváth Sarolta

Horváth István emlékére

38

Nagy Anita Ágnes

„Fel a szívekkel!”

avagy Pestújhely háborús évkönyve

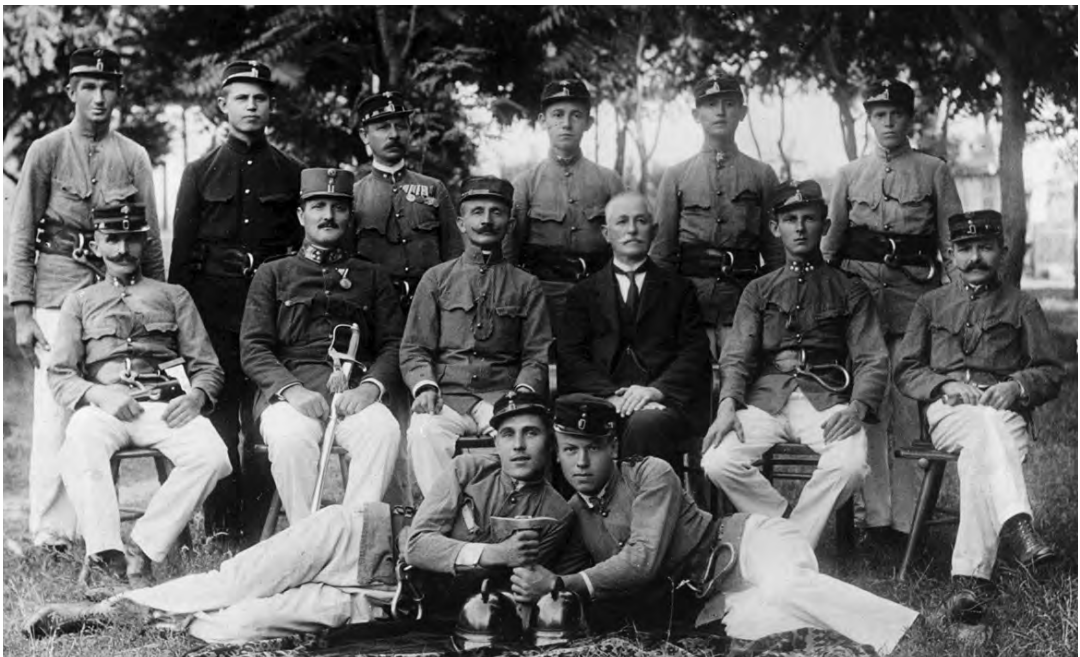
46

Kedves Olvasó!

A kerek évfordulók nagyszerű alkalmat biztosítanak a számunkra fontos személyek, események és helyszínek emlékének felidézésére. Jelen lapszámunk írásainak központi témája Pestújhely település, és ez azért jelent örömet, mert Pestújhely alapításának 110. évfordulójának megünnepléséhez ezzel a kiadvánnyal is hozzá tudunk járulni.

Pestújhely története nem nélkülözte a megpróbáltatásokat. Rákospalota tőszomszédságában levő felparcellázott területet eredetileg Széchenyi-telepnek hívták, és az évek múlásával nemcsak a lakosság száma, hanem a problémák is sokasodtak. A Budapesti Hírlap 1909. november 5-én így foglalta össze a gondokat Széchenyi-telepből nagyközség című cikkébe: „Andrássy Gyula gróf belügyminiszter megengedte, hogy a főváros határában levő Széchenyi-telep, a mely eddig Rákospalota községhez tartozott, önálló nagyközséggé alakuljon. Az alakulást a Széchenyi-telep intelligens lakossága sürgette, mert már tűrhetetlennek tartotta Rákospalota község adminisztrációját. A község ugyanis, a mely drágán adta el a telkeket, kötelezettséget vállalt utak és csatornák építésére, de tíz év alatt egyetlen utat sem készített el. Az új község lakói a legnagyobb bizalommal tekintenek a telep jövője elé.” Ez a bizalom köszön vissza lapunkban dr. Weszter Sándor orvos és Horváth István bronzműves mester alakjának felidézésében ugyanúgy, mint ahogy a Pritz Pál történész emlékeiről szóló interjúban. Pestújhely negyvenegy önálló éve után Budapest XV. kerületébe olvadt be 1950-ben. Az épületek, a szobrok és az emberek viszont tovább őrzik a pestújhelyi hagyományokat és történeteket.

A megbízott főszerkesztő

Pestújhelyi Önkéntes Tűzoltó Egyesület a '30-as évekből
(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MŰZEUM)

„EGY NAGYON SZÉP, KELLEMES, CSALÁDIAS, BOLDOGSÁGOS GYEREEKOROM VOLT” INTERJÚ PRITZ PÁL TÖRTÉNÉSSZEL PESTÚJHELYRŐL

ÍRTA: Eőry Áron

A gyorsportré Pritz Pálról készült, aki 1944. augusztus 8-án született – Pestújhelyen. A gyermekkor grádicsait itt vagy innen járta végig – háborúból ocsúdással és feltápáskodással, rezsimváltással, a nagyközség fővároshoz csatolásával, 1956-os robbanással, majd társadalmi kiegyezéssel a köztörténeti háttérben. Ifjúkorának lokális identitása Pestújhely mikrokozmoszához kötődött, ezért a peremtelepülés, majd városrész egykori hétköznapjainak személyes megéléstörténetéről kérdeztük. A kötetlen és az irányított felidéztetés módszerével vegyesen készült interjút 2018 nyarán rögzítettük Vászolyban. A következőkben ennek szerkesztett változatát olvashatják, néhány aktualizált vagy pontosító adattal a szöveges zárójelekben.

1968-ban végzett az ELTE-n, melynek oktatója, majd a MTA Filozófiai és Történettudományi Osztályánál főelőadó, a Társadalomtudományi Főosztálynál főtanácsos, a MTA Történettudományi Intézetének aspiránsa, 1979-től a történelemtudomány akadémiai kandidátusa, 1984-től az ELTE BTK tudományos főmunkatársa, majd címzetes docense, habilitált egyetemi magántanára, mellette az MTA Titkárság Társadalomtudományi Főosztály vezetője és az OKTK Titkárság vezetője, 2000-től az MTA doktora, 2006-tól a Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság alelnöke. Évtizedeken keresztül a *Századok*, újabban a *Külügyi Szemle* szerkesztőbizottsági tagja. Budapest, Bécs, Potsdam, Bonn, Koblenz, München, Bern városokban is végzett levéltári kutatásokat, főbb szakterülete: *a magyar külpolitika, külpolitikai gondolkodás és külügyi igazgatás a 20. században*. Jelenleg kiváltképp a trianoni Magyarország képes politikatörténetén, valamint Lesznai Anna és Edmund Veessenmayer életrajzi megörökítésén dolgozik párhuzamosan.

Pritz Pál
(SAJÁT FORRÁSBÓL)

Születés, szülőház

■ *A két háború között növekvő lélekszámú településen a statisztikák szerint kétszer annyian voltak olyanok, akik a főváros születtei, ám Pestújhely lakosai. Ez a mintázat stimmel a gyermekkorú Pritz Pálra is.*

■ Ott kezdem, hogy 1944-ben születtem. Édesapám már 33 éves volt, a 6 évvel fiatalabb Édesanyám is benne volt a korban, már-már kijárt neki a „vénlány” elnevezés akkoriban. A Székely [ma: Őrjárat] utcában laktunk, a Székely és Gergely [ma: Gergő] utca sarkán. Előbbi tudtommal azért kapta azóta az Őrjárat utca nevet, mert a volt biztosítási alapon szervezett kórház vonalába esett. Minthogy a Doktor Sándor [ma: Szűcs István] utcai Általános Iskolába jártam és természetesen gyalogosan közlekedtünk, mindig elmentünk a kórház előtt. Ez a magyarországi szovjet hadseregnek volt a hadikórháza, mi a köznyelven együtt „Orosz kórháznak” neveztük. Ott a sebesült, lábadozó kiskatonák mérhetetlenül unatkoztak, nehéz feledni azokat a szomorú katonarcokat. A kórház magas betonkerítésének tetején lestek ki ránk. Nemegyszer kölcsönös rokonszenvvel nézegettük egymást. Ehhez az is hozzájárult, hogy cserebe-reltünk. Persze kézzel-lábbal kommunikáltunk. Nekik a gyufásdobozaik voltak számunkra értékesek, rajta a címkék, amik egy másik világot hoztak a szemünk elé. Elég az hozzá, hogy ez egy pavilon-rendszerű, a korszakban bizonyosan modernnek tekinthető kórház volt. Azonban a szüleim, úgy vélem, nem akartak kockáztatni, miután az első gyerek – az alig 1 évet élt *Kispalkó* – korán meghalt, valami bélfertőzésben. Így dőlt

el a születési helyem kérdése, és bent születtem a nyolcadik kerületi klinikán.

A Pritzek egyébként öten voltak, a Nagypapa és a négy fiú, akik aztán asszonyokat hoztak. Ezért ebben a két utca határolta tömbben négy családi házat laktunk. Ezek között nem volt kerítés, és a Nagypapa temetéséről különösen is előttem van egy meglehetősen életes emlékem, ahogy a torra összejött a rokonság, én pedig egy kis háromkerekes biciklivel szaladgáltam fel-alá. Tudni kell, hogy az összefüggő közös birtokon belül fészerszerű elhelyezésben volt a családi asztalosüzem, gépekkel és munkásokkal. Amikor '45 után ezt az országot újra kellett építeni, mérhetetlen mennyiségű ajtót, ablakot gyártottak le itt. A német származású szüleim ugyan már nem tudtak németül, de az asztalos szakma számos kifejezését teljesen elferdítve magyarították, s így használták. Ehhez kapcsolódik egy ma is kedves emlékem, hogy ezek a nyílászárók le voltak *grundolva*: kaptak egy olyan alapmázolást, hogy se rossz időjárásban, se az építkezésnél habarcsba tételkor ne vetemedjenek meg. Ezt a számolatlan ajtót, ablakot úgy állították föl,

Történeisz a családi múlt nyomozásáról

„Testvéreimmel ellentétben én mindig riadoztam és távol tartottam magam a családi históriától. Mély fájdalomra a magyar történettudományon belül egy olyanfajta gyengesége tapasztalható a szakmánknak, hogy művelőinél az egyéni családtörténetek olykor rávetülnek a köztörténetre. Számos esetben kitapintható, hogy ha egy adott korszakban az illető felmenőinek nehéz volt a sorsa, akkor az sokkal szigorúbb elbánásban részesül a korról adott történelmi lenyomatban, a nagy – divatos szóval – narratívákban.”

hogy 10-20 méteres folyosók keletkeztek belőlük, amelyeken mi ott fogócskázunk gyerekként. Ebből nekem leginkább annak a firnájszos alapmázolásnak az illata maradt meg, szinte még ma is az orromban van. De mondhatom még a *colstok*-ot, a *pezpli*-t, a *stószol*-t, vagy az *abrihtol*-t, amely szavakról mind innen emlékszem.

■ *Felvetődik a kérdés, vajon később a gyakorló történész gondolta-e el a kutatómunkát és a forráselemző szintézisírást asztalos-metáforákkal.*

■ Tény, hogy praxisomban merítettem itt-ott ebből a tapasztalatháztartásból. Arra nagyon emlékszem, hogy a kisdoktori értekezésemben a harmincas évek magyar külpolitikájának azt a sajátos mozgását, hogy minden kormány az elődjénél visszafogottabban kezdte, majd aztán elődjénél mégis jobban elsüllyedt a német világban – nos, ezt a körfűrész felfelé futó ívével szemléltettem. A szellemi gondviselőmmé és mentorommá lett Szekfű Gyula-tanítvány, Pam-lényi Ervin elborzadva húzta ki a hasonlatot.

A családi háttérről bővebben

■ A nagypapa, az idősebb Pritz Péter az első világháborús olasz frontról úgy érkezett haza, hogy a négy fiúval közölte: „Fiúk, nincs pályaválasztás, összefogunk, asztalosok lesztek és csinálunk egy kis üzemet.” A Max Webertől ismerhető „protestáns etika”, másnéven „a kapitalizmus szelleme” vastagon ott volt a felmenőimben: ha lett egy kis haszon a munkából, ebből ők gépeket vásároltak, majd azok megfelelő kiaknázásához fölvettek alkalmazottakat. És így indult el a sikertörténet,

az üzem – relatíve – jelentős vállalkozássá vált, és az újabb háborúban már sikerült hadiüzemmé nyilvánítani. „Hadi szempontból lényeges tevékenység” keretén belül katonaládákat és egyebeket gyártottak, legalább 20 főt foglalkoztatva, és cserébe a szülőket nem vitték el katonának.

Amikor iskolába kerültem, sok szempontból presztízst és irigységet is jelentett mások szemében az, hogy az iskolapadok közepén található fémfedeles tintatartókra rá volt írva, hogy „Pritz Péter asztalosáru üzeme”. Ez tehát respektet és neheztelést is szült irányomban, és hadd mondok itt el, hogy először ebben a körben találkoztam a zsidókérdéssel. Egyszer egy sorakozó alkalmával azt hallom ugyanis, hogy valaki mögülem azt a mondatot címzi nekem, hogy: „Te zsidó vagy!”. Én akkor ezt eleresztettem a fülem mellett. Ma úgy látom az összefüggést, hogy a társadalmilag sikeres, irigylésre méltó helyzetű hajlamosak voltak elintézni azzal, hogy ő „zsidó” vagy „zsidó származású”, aminek lehet valami szociálpszichológiai jelentősége. Azért ezekben az években az elfojtás korszakában járunk. Családunknak német tudata sem volt, pedig eredete bizonyosan német volt. Az apai ősök Temesvárról vagy annak közeléből kerültek a fővárosba. Anyai ágon a Lehnerek Németországból a Dunán lehajózva érkeztek. Az asszimiláció e családokban is hihetetlenül gyors volt. Mi gyermekek már oly mértékben magyarok voltunk, hogy míg apai nagyanyám barátnőivel elvonulva németül beszélgetett, addig szüleim gyakorlatilag már semmit nem tudtak németül. Csak sajnálni tudom, hogy a családban nem plántáltak belém Deutschungar-, azaz a magyar-német tudatot, így nekem csak egy „Schulsprachém” van, egy iskolai nyelvem, és nem otthonról hozott német nyelvtudásom. Azt

A Pestújhelyi Ipartestület székháza

(FORRÁS: A RÁKOSPALOTAI MÚZEUM ARCHIVUMA)

csak a középiskolában egy szigorú tanártól szedtem magamra. Utólag világos számomra, hogy a szülők nagyon féltek a magyarországi németek kitelepítésének rémétől, amelynek gyakorlata – az újabb kutatásokból már tudjuk – messze nem a legszilárdabb elvi alapokon történt. Jelentékeny családi vagyonok esetén könnyen ráragasztható volt a volksbundista-bélyeg és az illetők röppültek ebből az országból. Szűkebb családkban bizonyosan senki nem volt a Volksbund vagy a nyilaspárt tagja.

Ide tartozik, hogy Édesapámat nemigen lehetett egy felhőtlen, kacagó, vidám embernek mondani. Őt azért derékba törte az akkori rendszerváltás: 1948-49-ben ő a legszebb férfikorában volt és egyszer csak kicsöppentek abból a szolid kispolgári jólétből. Előzőleg például nem borotválta magát, hanem jött hétvégénként a borbély

Endlein úr, aki megborotválta. Amellett üzletkötője volt a vállalkozásnak és ha tárgyalni kellett menni, Apámat Schreiber úr, egy mellékesen sofőrködő gépkocsi szerelő és -lakatos, szállította a megfelelő helyre. Édesapámat egyébként „Báró úrnak” nevezték, nagyon szépen, választékosan öltözködött, szépen beszélt, soha csúnya kifejezéseket nem hallottam a családban. És egyszer csak minden eltűnt ebből az államosítással: a gépeket leszerelték és a Ferencvárosi Épületasztalos-ipari Vállalathoz vitték, ahol Apám azért a műszaki osztály vezetője lehetett. De nála ez egy óriási törés volt, még ha fegyelmезetten is viselte. A vagyon elment, egy roppant szerény élet köszöntött be. Az akkori időszak munkába állási tendenciái ellenére nálunk működött a kispolgári morál, hogy az asszony nem megy el dolgozni, és az én Édesanyám egészen 1958-ig velünk volt. A három gyerek nevelése önmagában teljesítmény volt – megoldani, hogy mi sose nélkülözzünk, mindent tisztességesen megkapjunk, és nyáron még a Palatinusra, a Széchenyi-strandra is elmehessünk. Utóbbi az otthon félretett és összeszedett csomó üveg visszaváltásából oldottuk meg, és zárás előtt egy órácskával még a Ferencvárosból odavillamosozó Édesapám is csatlakozni tudott hozzánk. Tehát egy nagyon szép, kellemes, családias, boldogságos gyerekkorom volt, a szülőknek köszönhetően.

Németh László a szárszói beszédében szólt a kispolgárságról, mint a nemzet egyik legértékesebb rétegéről. Ehhez csatlakozva, ha a csököttségeket leszámítom, mindez egyfajta tartást, életesztétikai követelményt jelentett, tradíciómegőrzést a szó jó értelmében. Ez a fajta ethosz biztosan benne volt a családban. És ennek jegyében kellett kerülni a „proli stílust” vagy a

„proli tempót” – utóbbit Apám egy utcabalozási ambícióm elhárítása kapcsán emlegette. De alkohol is természetesen legfeljebb egy pohár bor vagy sör erejéig került az asztalra, kizárólag hétvégén. Másfelől a munkást, a mesterembert mindig emberszámba vettük, hellyel és néhány falattal kínáltuk.

Tanulmányi évek

■ Visszatekintve, az óvoda az még egy rideg történet volt, mert a családnak a melegségéből én idegenkedéssel, félve mentem el oda. A szülők adtak be és nagyon helyesen tették, mert valahogy az életben el kell indulni. Majd '50-ben kezdtem el az elemi iskolát „a Doktor”-ban. Tanítónőmet Tajti Babának hívták; Tajtiéké egy fontos család volt Pestújhelyen. Megemlítem még Vámbéri Gusztávot, aki bár nem tanított, csak egyszer a szünetben az iskola udvarán egy irgalmatlan nagy pofont lehúzott nekem, de később a Tudományos Akadémián a tudóstanárok ösztöndíjrendszeréből módomból volt őt több ízben segíteni. Mi kisdíák-ként kisdobosok, majd úttörők voltunk, eközben a tanítók, amit lehetett, tompítottak a Rákosi-féle terrorrendszerből, úgyhogy semmi rossz emlékem nincs erről a nagyon szigorú világról. Hazamenet az iskolából például golyóztunk útközben. Nem volt forgalom, nyugodtan tehattuk. Barna és kék volt a jellegzetes szín, és aki ügyes volt, az acélgolyót nyert. Nekem zömmel agyaggolyóim voltak és csak kevés acélgolyóm. Voltak még szép üveg-golyók, melyek értékét az agyag és az acél közé taksáltuk.

Nekünk *kötelező* volt oroszul tanulni, amely beárnyékoló körülmény idővel tovább lett terhelve:

ötvenhatal. Emlékszem, hogy ötödikesként már második éve tanultunk orosz és '56 októbere után egyszerűen nem voltunk hajlandók felelni belőle. Bejött az orosz tanárnő és bögve ment ki, mert hiába kérdezett tőlünk bármit, szabályosan bojkott alá helyeztük. Én ebben biztos nem voltam hangadó, de ismerjük a kollektív tudatot: abszolút természetesnek vettem, hogy egy szót nem mondok oroszul. Lényegében tehát azt a fajta agressziót, amit a szovjetek elkövettek rajtunk, mi olyan „agresszióval” toroltuk meg gyerekemberként, hogy egyszerűen nem voltunk hajlandók válaszolni. A tanárnőt megrikattuk, ő kiment, mi meg csak ültünk és ültünk: '57-ben ilyen volt az oroszóránk. '58-ban megváltozott a helyzet, mert jött először egy Arnóthy nevű orosz tanár, aki bizonyára katonaeve alatt szedett magára valamit, de az igazából komoly nyelvtanárom – szintén katonatiszti múlttal – Gönczi János lett, már a gimnáziumban. Csodálatos, mérhetetlen komoly, zengő hangja volt, akár egy orgonának, korábban operaénekesnek készült – emellett szép, fess férfi volt. Oroszból így a középfokú nyelvvizsgáig vittem.

■ *A kortörténeti leírások szerint „a Doktor” az egyik legjobban felszerelt oktatási intézmény volt ekkor. Okkal merül fel a gondolat, hogy kiemelt szerepet kapó sportéletben részt vett-e Pritz Pál.*

■ A labdajátékokban, a tornában, mindenben nagyon ügyetlen voltam. Hirtelen 185 centire fölöttem, négyéves korom óta szemüveges is voltam, és abban az időben aki „pápaszemes” volt, azt lényegében társai nemigen tekintették teljes értékű embernek. Tulajdonképpen a biciklizés iránti nagy szerelmem volt a kivétel, vagy lehet, hogy itt kompenzáltam.

A Szűcs-villa

(FORRÁS: A RÁKOSPALOTAI MÚZEUM ARCHIVUMA)

bennem fantáziát. Egyébként *von Haus aus* nagyon tekintélytiszteelő ember voltam. Történt például, hogy a bölcsészkar magyar-történelem szakán a *régi magyar irodalom*-órákon feltűnően jól szerepeltem. Jutalmul többedmagammal elvittek tanulmányi kirándulásra Kassára és környékére. Rímay[János]nak a nyomában jártunk, amikor egyik társam megbö-

Mi egyébként keményen fiúiskolába jártunk. Ahogy itt, úgy később az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban szintén a fiúiskolai szigor volt jellemző. Szó se róla, azért a tanárok tisztában voltak a pubertáskor természetével, az éleződő szexuális vágyakkal és hasonlókkal, és az itt rendezett szalagavató bálokra lehetett hozni leánypartner, főként a Kanizsay [Dorottya] Gimnáziumból. Szép táncmultságok voltak, lent az alsó szinten az összes tanterem nyitva volt és azokban lehetett táncolni. Azonban belső torlasznak iskolapadokat hozattak garmadába, nehogy a diákok az emeletre fölmásszanak, fölmenjenek a felső tantermekbe kettesével és egyebek. Itt nem lehetett helytelenkedni, azt a ma már szinte természetes szabadosságot, azt itt elképzelni nem lehetett. Majd '63-tól lettem egyetemista, még „ikszes”-ként. Mert ugye én nem voltam paraszt, nem voltam munkás, hanem „egyéb” voltam. *Előfelvételt* nyertem az ELTE Bölcsészettudományi Karára, nem fértem bele a '62-es keretbe, de megszereztem a beiratkozási jogát a következő évtől. A felvételiztető bizottsági elnökömet egyébként úgy hívták, hogy Szabad György. Máig csodálkozom, hogy ő akkor látott bennem valamit, látott

„Hát miért nem mész oda érdeklődéssel a Komlovszky [Tibor] tanár úrhoz?” De nekem egy tanár valóságos istenség volt: „hogy jövök én ahhoz, hogy egy tanárhoz odamenjek?” – gondoltam.

Az egykori Pestújhely képei az emlékezetben

■ *A gyermekkori lakóhely és a környező tájékozódási pontok maradandó mentális térképet alkotnak az emlékezet számára. Ilyen otthonos útvonalakat, tereptárgyakat, jellegzetes épületeket, esetleg reprezentatív helyszíneket tudakoltunk még Pritz Páltól.*

■ Ez a környék annak idején egy szerény, de kellemes kispolgári hangulatot árasztó vidék volt, ahol szolid házacskák húzódtak egymás mellett, meglehetősen tágas telkeken és nagyjából egyfajta jelleget tükröztek. Mindegyikben szerény mértéktartás volt és úgy vélem, bizonyosfajta ízlésség. Akkor gyakorlatilag nem volt magán tulajdonban személyautó, az autóbuszok talán, ha negyedórán egyszer vagy még ritkábban jártak, olykor pont ott a házuknál téve fordulót. Sokkal

emberléptékűbb, sokkal kellemesebb volt az élet, mint ma tapasztalni, és nekem nagyon sokáig az volt a szívem vágya, hogy ott maradjak. De aztán feleségemmel máshogy döntöttünk.

Megemléltendő a közelből a „Szűcs méltóságoséknak” a palotája. Antall Józsefék – ha úgy tetszik – „szállásterületéről” beszélek [Antall J. édesanyja Szűcs Irén, Szűcs István lánya volt]. Az egyik tanítóm valahogy oldalági rokona is volt a későbbi miniszterelnöknek. Mi az iskolából hazajövet, gyalogosan mindig e nagyon tekintélyes, emeletes épület mellett jöttünk el, melyet egy igen rendezett kert, jó karban levő kerítés vett körül. Ezzel szemben ma messze nem sugároz hasonlót, még egy tábla se olvasható, holott Antall József ezt bőven megérdemelné. Ha pedig a másik utcán mentünk az iskolába, ott a Bezsilla-villa előtt mentünk el. Amely azért legfeljebb a mi szerény házunkhoz képest minősült „villának”. Aztán térszűrés számára a templomok voltak még nagyon fontosak. A református templom, az evangélikus templom, melynek a tőszomszédságában volt egy élelmiszerbolt; de a fő templom a katolikus volt, mert úgy emlékszem, ez a település is tükrözte a magyar társadalomszerkezet jellemző vallásfelekezeti arányait. Természetesen vallásos nevelést kaptam, rendszeresen jártam a templomba, ami most is egy szép parkban van, egy valóban szépen gondozott környéken. Édesanyám minden évben hívta a helyi plébánost, aki felírta ezeket a jeleket a szemöldökfára, tehát megszentelte a lakást. Idővel kezdtem nem járni templomba. Anyám toleráns volt, de nem örült a fejleményeknek, és a plébános gondozására bízott. Az rám nézett szigorúan és megkérdezte, hogy én „mégis milyen pozitív irodalmat ismerek?”, tudniillik ami megerősíthetne a vallásos hitéletemben.

De amit én *pozitívnak* tartottam, az egyházi szempontból már nem minősült *pozitívnak*...

Elmondandó még, hogy a szülők tagjai voltak az ipartestületnek, melynek székházépületét a fölszámolása előtt, valamikor 5 éves koromban láthattam. Benne elegáns, nagy fotelekkel, amik igaz, ormótlan, ronda jószágok voltak, de nekem nagyon imponáltak. Aztán amikor a rendszerváltás után kint jártam Otzenhausenben egy Európa-szemináriumon, az ülőszak után a szokásos scenárió szerint „tanulmányi kirándulásra” indultunk. Ennek során egy esti összejövetelen valami tudománypártoló testület fogadott bennünket, és *elhűlve* néztem a berendezést és az arcokat. Úgy éreztem: „Úristen, hát én lényegében hazajöttem, én ezt már láttam...” Azok az arcok, az a hanghordozás, az a bútorberendezés, mind éppen olyan volt, mint a pestújhelyi ipartestületben – legalábbis az én egykori és későbbi tudatom összekopírozódása kontextusában. Ezen kívül tudni kell, hogy Pestújhelynek akkor volt saját temetője, tőlünk néhány keresztutcával odébb – utóbb azt kiszántották és ott most a lakótelep van. Számunkra egyáltalán nem volt félelmetes, sőt kijártunk oda sárkányozni. Az utcai helyszíneknek ugyanis az volt a nagy hátulütője, hogy számos esetben fönnakadt a sárkány a villanyvezetéken. Ez még mind saját készítésű volt: nádat szereztünk valahonnét, madzagot otthonról, és újságpapírból összezsírítottuk (főlvízelt liszttel tudtuk ragasztani). Néha a szülők jószágosan adtak nekünk néhány fillért, amivel a papír-írószer boltból vettünk színes, jó minőségű és könnyű papírt, hogy abból csináljuk meg a sárkány fejét meg az ollóval bevagdalt farkát. Szóval a temetőben a sírok között nyugodtan lehetett szaladgálni, és a sárkányt igen magasra

fölereszteni. Fel tudom még idézni a húsboltot az István [ma Őrjáró] téren, vagy a Kálvin téri [a mai Apolló és Bánk utcák kereszteződésénél] piactéren a lóhússzéket is.

És ami az említett biciklizési szeretetemet illeti. Ehhez az indítólökést az adta, hogy amikor Édesanyám szülei „semmipéért” elkótyavetyélték a Bezerédj Pál utcai jóval szerényebb családi házat, vettek nekem karácsonyra egy biciklit, aminek ráfestették a vázára becenevem, a „Csilit” (a *Palcsiból*). Ez egy 24-es bicikli volt, de miután meglehetősen nyurga legényke lettem hamar, nemsokára megkaptam Apámtól a 28-as kerékpárját. Tizenöt éves korom környékén már nem, hogy Újpestre, hanem akár Biatorbágyig is elbicikliztem az akkori barátaimmal. Ha éhesen és kifáradtan egy be nem kerített gyümölcsös akadt az utunkba, az egy-egy marék meggy vagy cseresznye erejéig a mi prédánk lett. Nagyon jólesően gondolok vissza, hogy a szülők nem babusgattak bennünket. Édesanyám bátorsága jóvoltából például 1960-ban három cimborámmal körbebiciklizhettük a Balatont. Vittünk magunkkal sátorponyvákat, ebből kettőt-kettőt összegombozva, a perforált végentején keresztül erős kötelet áthúzva és kicsövekelve lett fedett szállásunk. Fekhelyünkre pedig valahogy mindig tudtunk szerezni szénát, mely a bogarak mellett annyit zizegett a fülünkbe.

Egészsében véve, Pestújhelyt egyértelműen falunak tekintettük. A Körvasút sor után jobb kéz felé volt a vámház, ahol, ha termelők vitték be terményeiket a Bosnyák térre eladni, meg kellett állni és befizetni a vámot. Ez is erősítette a tudatot, hogy mi lényegében vidékiek vagyunk, és „megyünk be a városba”. Akkor nekünk igazából a Keleti pályaudvar már maga volt a „City”. Most pedig hát valahonnét onnét kezdődik el az élet...

Közvetlen életkörülmények a fiatalkor mindennapjaiban

■ Tartottunk kutyát, a Buksit. Láncra volt verve – ma kellően elítélik –, hosszú lánc végén szaladgálhatott ide-oda, de kutyasétáltatás meg más „mókák” azért nem voltak. Természetesen a lakásba sem jöhetett be.

Valami nyomorúságos szőlő volt a kertben emlékeim szerint, de avval nem mentünk messzire. A szülők gyümölcsfa-ültetése már a '60-as évek történetje. Tehát ha volt gyümölcs, zöldség, akkor az a piacról került az asztalra. A rákospalotai piacra mentünk ki, mert a pestújhelyi szegényes volt. Ezek nagy, egésznapos „szertartások” voltak, a barack- meg a paradicsombefőzés, amihez 20-25 kilókat hoztunk haza az Édesapámék üzeme által anno készített szép „kiskocsival”. Majd fürdőkádban lemosás, befőttes üvegbe töltés, jó nagy spájzba elrakás. Ezekhez mi gyerekek keményen be voltunk fogva. De a leforrázott, majd lehúzott barack lötytyét-levét Édesanyám fölfőzte cukorral, és akkor egy darabig, amíg néhány hétig rájártunk, volt barackszörpünk, szódavízzel.

Ugyanakkor nálunk 1954-ig nem volt folyóvíz. Ezért vízért a „kiskocsira” felrakott két bádóg vízeskannával mentünk ki az utca sarkán lévő kúthoz, amelyeknek a kilötyögés elleni fedelét pohárként használtuk. Szép emlékem ez, mert nagyon jó ízű vizeket lehetett inni. Később az anyai örökség kiárusulásából tudták bevezetni a kertbe a vizet, és fürdőkád is került a fürdőszobába. Egy hengeres fürdőkályhánk volt (kis tűztérre henger ráhelyezve, ennek közepén füstcső) és így lehetett zuhanyozni. A család hagyománya jegyében ügyeltek rá, hogy ez a fürdőhenger vörösrézből legyen, a szülők erre nagyon büszkék voltak. És

Országos Munkásbiztosító Pénztár Munkáskórháza, Pestujhely.

Sebészeti pavillon.

Tüdő-pavillon.

Főbejárat, igazgatósági épület.

Munkáskórház, a későbbi „Orosz-kórház”

(FORRÁS: FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR BUDAPEST GYŰJTEMÉNY)

egy szigorú rend alapján meg volt szabva, ki fürdik először: először a szülők, aztán a húgocskám, az öcsém és amikor a végére került az ember, akkor az a víz sokszor bizony jó esetben csak langyos volt.

Nem volt jégszekrényünk se. Egy héten egyszer jött a jeges a jégtáblákkal. De ezek hiánya sem jelentett nagy gondot, hiszen hús sem igen volt hétközben a húsboltban. Szombaton jött friss hús a henteshez, Édesanyám hat óra körül fölzavart és elküldött sorba állni. Jött mondjuk egy fél disznó, abból, ha szerencsénk volt, kaptunk valami jobbfejta darabot. Ha azonban se slussz [rózsa], se lapocka nem jutott, amelyekből viszonylag jó rántott húst lehetett készíteni, akkor Anyám nagyon mérges volt. A hentes szava volt az *ábsnieli*, az eladás előtt levágott szalámivég, amelyet valamely betérő szegénynek adtak oda. A szülők sok mindent próbáltak megtenni a korból jól ismert túlélési stratégiák jegyében. Nekünk nem volt meglepetés, hogy ami gesztenyepürének nevezett valamit kaptunk,

azt lényegében tarkababból sajtolták ki, keresztülnyomva a passzírozón. És akkor kit tudja már, hogy milyen hab volt rajta...

Az utcában egyébként egyetlen egy nyomorúságos tárcsás mosógép volt, egy négyszögletes ormótlanság. De Anyám az ötvenes években még fateknőben mosott. A centrifugát is helyettesítették valahogy: két henger volt fölszerelve, az ember abba befűzte a ruhát és átdarálta rajtuk. Majd csak valahol a hatvanas években sikerült külön centrifugát kapni. Az még persze egy primitív jószág volt és keményen fogni kellett. Ez is az egyik feladatomból volt, hogy ne kezdjen el úgy táncolni a centrifuga, hogy végigmegy az egyik saroktól a másikig. De sokáig nem volt porszívó sem, csak prakker, poroló. Jött aztán a Kádár-rendszer *megvásárolt legitimitása*. Elindult Magyarországon a televíziózás, nekünk – megint csak Édesanyám bátorságából – nagyon rövid időn belül volt tévékészülékünk. Óriási doboz pirinyó fekete-fehér képernyővel, amit a hallban helyeztek el. Az ugyanis moziszerűen be

lett rendezve, a közlekedőben vagy 8-10 székkel és a környékről hozzánk jöttek televíziót nézni: a délutáni műsorszórást, tehát a tévéhíradót és utána a filmeket. Amikor a *Belfegort* vetítették, vagy *A tavasz tizenhét pillanatát*, akkor valósággal kiürült az utca.

1956 világeseménye felé

■ A család egyetlen rádióját, amikor a Nagypapa meghalt, bevitték az előljárásságra és lepecsételtették. Mert úgy szólt ugye a tradíció, hogy egy évig gyász van. Ebbe beletartozott, hogy nem hallgatunk zenét sem. Na, most ezt az igen jó rádió még biztosan megvolt '56-ban, mert bár az őrült zavarások közepette, de nagyon hallgattuk a Szabad Európa Rádiót, hogy milyen történetek vannak a világban. Az *'56-os história* – a népfelkelés és szabadságharc – napjaiban a mi családi házunk egy pici pincéjében rendezett be Édesapám priccseket és azon aludtunk. Még a szomszédból is befogadtunk egy családot, így legalább 10-12-en voltunk. A legtöbbször félt, mert voltak fölöttünk nyugtalanító jelenségek, szovjet tankok dübörögtek, sok minden. De '56 átéléséről nekem leginkább egy mulatságos történet jut eszembe, amiben van valami tragikus. Édesapám se egyik, se másik oldalon nem vett részt, ő egyet tudott, hogy mihamarabb el kell mennie dolgozni. Tehát valószínűleg november 4-e után, amikor a harcok már lehetővé tették, fölült a kerékpárjára és elbiciklizett a Ferencvárosi Épületasztalos-ipari Vállalatba felvenni a munkát. Ezt is úgy tudomásul vettük, hát istenem! Arra még biztosan emlékszem, hogy amikor Nagy Imre bejelentette Magyarország semlegességét, akkor Édesanyám szeméből potyogtak a könnyek. Ő azzal a szokásos naitívással viszonyult ehhez a kérdéshez, hogy itt nem egy nemzetközi megállapodás a döntő, hanem a mi klassz, stramm miniszterelnökünk, aki megjelenik és nyomában elmennek tőlünk az oroszok: hát, hiszen milyen nagy dolog is ez...

Nem mérlegelte, hogy a semlegesség nem belső politikai kérdés, hanem de facto a nemzetközi konstelláció függvénye.

Visszaugorva még a rádió hullámjaihoz, megjegyzem, hogy később az az építőtáborokban is a legtermészetesebb volt, hogy a Szabad Európát hallgattuk. Hiszen abban a Komjáthy [György] a modern zenét, a beatzenét a maga lemezlovas módján közvetítette, de a KISZ-vezető táborparancsnokok körében a kutya nem szólt azért, hogy mi azt hallgattuk. Persze azért fűszerezték ezeket a zenei számokat politikai befűzésekkel és azok nem valószínű, hogy kimondottan a diktatúrás Kádár-rendszernek a dicséretét zengték volna. De ez belefért a kádári rezsimbe, ami egy élhető világ lett, főleg idővel, a '63-as konzolidáció után.

A kései visszatérő benyomásai Pestújhelyről

■ Előre bocsátom, hogy '90 után én abból a „kárpótlás”-nak nevezett komédiából nem kértem. Mára már csak „szabadságos” unokáimat kalauzoló látogató vagyok Pestújhelyen, amelynek utcakepe szerintem igen előnytelenül változott meg. Az hagyján, hogy ma már az újabb közlekedési trendnek megfelelően lüktető, gyorsforgalmú utcák vannak. Ugyanakkor számos esetben a már emlegetett, hajdani kis házakat lebontották, helyettük mérhetetlen és nem kimondottan ízléses házakat lehet látni, miközben nyomokban még a régi házak is visszaköszönnek. Így együtt egy hallatlanul eklektikus összképet adnak ki. Emlékszem, amikor a Budai Vár feltárója, Gerevich László egy séta közben arra intett, hogy „mindig minden az arányokon múlik”. Ma a kivagyiságnak és ízléstelenségnek a csimborasszója, amikor a telkeken akkora a beépítettség, hogy gyakorlatilag belelóg az ember a szomszédjába. Azonkívül párkánymagasságig a város- illetve kerületvezetésnek igenis meg kéne szabni bizonyos stílusbeli előírásokat. ■

EGY SZOBOR STÁCIÓI

ÍRTA: Szunyogh László

A köztéri szobrok élete sok esetben legalább olyan érdekesek, mint az embereké. A szobor az örökkévalóságnak készül, legalább is a szobrász minden esetben így tervezi, de a történelem sok esetben azonban beleszól a folyamatokba.

Mi történhet egy szoborral? Sok minden. Például, ha alapanyaga nem áll ellent a természet erőinek, akkor elpusztul. Ha időtálló anyagból, kőből vagy fémből készült, akkor ledönthetik. Ez többször előfordult, a társadalmi rendszerek fordulópontjain, forradalmak és háborúk idején megszokottak is tekinthetők. Nem feltétlenül elfogadottak ezek a cselekedetek, de az ember már csak ilyen – ami valamiért nem tetszik, azt előszeretettel pusztítja, sok esetben akár érthető is a rombolás.

Az öncélú rongálás már kevésbé tolerálható, mint ahogy a lopás sem. A motiváció minden esetben az egyéni haszonszerzés. Nem azért, hogy valakinek a kertjét díszítse a köztéri műtárgy, hanem hogy megfelelő pénzüsszeget kapjon fáradságos „munkájáért”. Érdekes, hogy e tekintetben a kőszobrok védettséget élveznek, ellentétben a fémszobrokkal, főleg a bronzszobrok vannak veszélyben.

Jelenlegi történetünk az 1950-es évekre nyúlik vissza. Akkor jellemző volt, hogy a szocialista kultúrpolitika kiemelt figyelmet szentelt a köztéren elhelyezett plasztikákra. A sok-sok felszabadulási emlékmű mellett gombamód nőttek a Lenin-munkás-paraszt témájú szobrok. Az akkor épült lakótelepeken lányok-asszonyok szocialista-realista formái voltak a jellemzőek. Itt-ott egy-egy állatszobor tarkította a választékot, absztrakt térplasztika „természetesen” nem kerülhetett köztérre sem.

Rákospalotán a Kozák téri Általános Iskola előtti park is alkalmas hely volt arra, hogy ott szobrot állítsanak fel. Adott egy viszonylag tágas tér, az iskola egyemeletes épület-tömbje is szép háttérrel biztosít a leendő műalkotásnak. Az illetékeseknek kellett eldönteniük, hogy mi kerülhet oda. Dokumentumok és visszaemlékezések hiányában csak feltételezhetjük a folyamatokat. Az iskola előtti parkot leginkább a gyerekek használták. Az ötvenes években a gyermeklétszám meglehetősen magas volt, a terület nap mint nap erőteljes

László Gábor: Leány című szobra
(FOTÓ: VARGA GÁBOR VARGOSZ)

használatban lehetett. Iskolai szünetekben, órák után délután is. Valószínű, hogy sok füves terület nem maradhatott meg, inkább homokos-kavicsos pusztaságot láthattak az arra járók. Ezt a teret kellett feldíszíteni valamilyen térplasztikával. Volt-e pályázat a megvalósításra, vagy megbízással történt a kivitelezés, nem tudjuk, pedig érdekes lenne tudni, hogy miként találták meg végül a felállított művet, mely egy közel életnagyságú leányszobor volt. A választás szerencsés és életszerű is, hiszen az iskolai környezethez jól illeszkedik egy 10-12 éves kislány szobra. A park északi oldalán, az iskola épületének középvezetékében állították fel a „leányt”. Általában jellemző volt, hogy posztamensre helyezték a szobrokat, „ő” is nagyjából egy méter magasságból tekinthetett a szemlélőkre. 1955-ben a Kozák tér kapott egy kedves műalkotást. Az avatásról nincs információ, a múlt ködös homályába veszett. Valószínű, hogy volt, de elfeledett az ünnepség, a műsor, és a fehér leplet lerántó fontos elvtárs személye is.

A szobor

A szobor életnagyságban ábrázol egy fiatal, kb. 10-12 éves leányt. Stílusát tekintve realista alkotás. Jó szobor, a megfogalmazása pontos, a kivitelezés magas színvonalú. A leányalak egyszerű ruhája nem takarja a tizenéves lány természetesen szép alakját. A kompozíció egyszerű, a figura jobb lába lazán behajlítva. Ettől a szobor nyugodt hangulatú, melyet a könyvet tartó kezek még inkább hangsúlyoznak. A leány arca kimondottan szép, haja kétoldalt hosszú copfban végződik. Az arc előre néz, tekintete fűkészően tekint a távolba.

Nem ismert a folyamat, melynek alapján a műalkotás megvalósult, ismerjük viszont László Pétert, a szobrászművészt és hogy 1955-ben adták át a szobrot. A köztéri szobor kisplasztikai változata, mint a kiinduló alpmű akár évekkel ezelőtt is elkészülhetett. Ez a kérdés nem olyan érdekes, mint ahogy inkább az a tény, hogy a szobornak címet is adtak. Az 50-es években jellemző volt a szocialista realizmus,

azaz csak ez a stílus lehetett elfogadott, főleg köztéri szobrok esetén (talán kivételnek tekinthetők az állatszobrok). Arra nagyon kíváncsi lennék, hogyan „vették át” ezt a szobrot, mert attribútumai alapján - azt gondolom - kérdések fogalmazódnak meg.

A szobor neve: *Úttörő lány*. Az úttörők nyakukban vörös nyakkendőt hordtak, szobortalapzaton mindenképpen, viszont a mi leánykánkon nincs ilyen jelzés. Nincs a kezében virág, békegalamb vagy olajág sem. Egy könyvet tart, nem határozható meg, hogy tankönyv az vagy szépirodalmi mű. Álló alakja nem mutat erőt, nem fejezi ki a kor szellemét. Akkor hogyan kerülhetett a térre. Lehet persze belelátni, hogy a kislány a jövő kommunista nemzedéke, kezében a könyv, azaz a tudás feltétele. A bírálóbizottság talán a távolba néző szemekben is a „dicső” jövőt láthatta. A szobrász talán megjegyezhetette, hogy úgyis mindenki úttörő, így akár van rajta nyakkendő akár nincs, a lényegen nem változtat (ez azért nem volt teljes mértékben igaz). Meggyőződésem, hogy a szobor csak úgy „léphetett” a posztamensre, hogy megfelelő nevet kapott. Végeredményben ez az elvi kérdés megoldódott, László Péter szobra elfoglalhatta méltó helyét.

A szobrász

László Péter 1918-ban született. 1945-49 között járt a Képzőművészeti Főiskolára. Mesteri Erdey Dezső, Ferenczi Béni és Pátzay Pál voltak. A háború után köztéri szobrok restaurálásában vett részt, többek között a Rákóczi lovas-szobránál. 1954-ben Szocialista Kultúráért Érdemrend kitüntetést kapott. 1962-1981 között a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán rajztanár. Szobrait elsősorban bronzból készíti, közvetlenül az első tervről, agyag és plasztilin formákról öntette ki a kész műveket. Alkotásaira a klasszicizáló felfogás jellemző, a domborműveknél a stilizálás és dekoratívizálás eszközeivel is élt. Élete későbbi szakaszában az erdők vadjairól készített realista plasztikákat. 2012. augusztus 13-án, 94 éves korában halt meg.

A szobrot hamar megszokták a gyerekek, az arra járó felnőttek is szívesen tekinthettek rá., az addig kopár és jellegtelen tér hangulata előnyére változott. A Kozák tér a hatvanas években lényegesen nagyobb forgalmat bonyolított le. Itt volt a 47-es jelzésű autóbusznak a végállomása, itt állt meg a 96-os járat is, az iskola előtt gyülekeztek a tanulók. Az ötvenes-hatvanas években a gyermeklétszám igen magas volt. Az Úttörő lány magasból nézhetett az alatta kavargó tömeget. A becsöngetés után 8 órára mindig kiürült a tér, azután délutánra újra benépesült a terület, a napközisek foglalták el a játékidőben a teret. Estére elcsendesedett a városrész, éjjel csak néhány lámpa próbálta elűzni a sötétséget.

Visszaemlékezésekből tudható, hogy a „közszej” elkeresztelte a szobrot. A hivatalos „Úttörő lány” csak a Képzőművészeti Szakhatóság és a XV. kerületi Tanács leltárívein szerepelt. Új neve „Kozák Olga” lett. Így elég anakronisztikusra sikerült, hiszen a vezetéknev a terre, a keresztnév a „mozgalmi” múltjára utalt. (Csak érdekességként vetem fel, hogy ha a tér eredeti neve maradt volna, akkor Madách Olgának hívnák?) „Kozák Olga” végignézhette a történelem és a rákospalotai helytörténet eseményeit. Láthatta az 1956-os forradalom eseményeit, nyomon követhette az iskolai ünnepeket, részt vehetett filmforgatásokon is. Láthatta, hogyan cseperednek fel a kis elsősök és nyolc év után hogyan ballagnak el az általánosból. Érzékelhette, hogy egyre csökken a Kozákba járó tanulók létszáma, kevesebben fociznak a padokkal határolt szabad téren. Feltűnt neki, de igazán nem zavarta, hogy egyre ritkábban látott ünneplőbe öltözött úttörőt, de még kisdobost sem. Megváltozott a világ. Közlekedett a rendszerváltás folyamata.

„Kozák Olga” addigi nyugodt élete is megváltozott. Felavatása óta nem volt problémája, esténként elmélkedhetett a napi történeteken, nem piszkálta senki, tiszteletben tartották fiatal korát. Szeretetet kapott, olyan volt már, mintha örökké ott állt volna a téren. Az 1980-as évek végén észlelte, hogy esténként fiatalok kezdtek gyülekezni. Eddig csak a szerelmespárokat látott éjjelente a padoknál. Ők csendben voltak, talán észre sem vették *Olgát*. Az új jövevények hangoskodtak, cigarettáztak, néha kavicsokkal dobálták meg a szobrot. Ahogy lenni

szokott, a fiúk erejüket fitogtatván, lökdödni is kezdték a meglehetősen erős talapzaton álló leányalakot. Nem tudni mennyi ideig, hány éjszaka telt el így, de az erőszakos események következtében *Kozák Olga* veszélyesen elvált a talapzattól. Szerencsére nem döntötték le, agyon sem ütött senkit.

Reggel felfedezték, hogy mi történt. Az iskolaigazgatója telefonált az illetékeseknek. Váratlan helyzet, tanácsalansággal párosulva. Kik voltak? Milyen céllal rongálták a szobrot? Mit csináljanak? Mi a teendő? Megannyi kérdés, amely válaszra várt. A szobor nem maradhatott ott, visszatenni a helyére sem lehet. A rögzítés elvált, annak idején a kivitelezők nem számoltak az „erős” fiatalokra. Ideiglenes megoldásként legalább négy erős férfi becipelte a szobrot az iskolába. A lépcsőház fordulójában felállították a fal mellé. – Ott jó lesz, – mondván, szem előtt van... Teltek-múltak a napok, a téren üres posztamens fogadta a járóelöket. Furcsállották, talán hiányzott is az addig megszokott leányalak. Néhányan biztos kérdezősködtek is, azután lassan napirendre tértek felette. Volt ... nincs... 35 év után László Péter alkotása új helyre került. Nem hivatalosan, csak úgy. Nem volt szoboravatás, Olga szerényen a falhoz húzódva állt, továbbra is könyvét szorongatva. Az iskola összes tanulóját és pedagógusát megismerhette, a szülői értekezletek idején találkozhatott anyukákkal, apukákkal és fogadta a szakfelügyelőket is. Körülötte mindig zajlott az élet, bal oldalán nyílt a fiú WC ajtaja. Ám amikor estefelé becsukódott az iskola kapuja, néma csönd vette körül.

Vajon miért nem került vissza a talapzatára a szobor? Nem sérült meg, szerencsére nem kellett restaurálni. Mégis, kell valamilyen magyarázat, hogy „Olga” nem vált újra köztéri szoborrá. Abban az időben a közvélekedés sejteni vélte, hogy miután a rendszerváltás után több szobrot és szovjet emlékművet lebontottak, az *Úttörő lány* is hasonló sorsra jutott. A másik magyarázat inkább az igaz, hogy tartottak attól, hogy a vandálok nem fogják kímélni a művet. Talán még hozzájárulhatott 1990-ben létrejött politikai bizonytalanság is. Úgy vélték, hogy jó helyre került a szobor, nem lesz vele a továbbiakban gond. *Kozák Olga* 35 év után ténylegesen iskolás lány lett. Úgy tűnt, hogy László Péter szobra, kisebb viszontagságok

után megtalálta végleges helyét. A lépcsőházban megszokott látvánnyá vált, a gyerekek néha-néha megsimogatták. A nyolcadikosok az év végi ballagáson búcsúztak az iskolai évektől, természetesen elvonultak a szobor előtt is.

A '90-es évek végére a kerületben kiderült, hogy erősen lecsökkent az iskolai gyermeklétszám. Szervezeti átalakulások történtek, iskolákat vontak össze, intézmények szűntek meg. A Kozák téri Általános Iskola arra a sorsra jutott, hogy a 1999/2000-es tanév történetének utolsó tanéve volt. Júniusban megkezdődött az épület kiürítése, munkások és teherautók szorgoskodtak, őszre már az új alapítványi iskolának kellett a hely. Olga lekerült a földszint egyik raktárába, ott várta a sorsát.

Szabóné Molnár Ida a Rákospalotai Múzeum munkatársa is hallott az iskola költöztetéséről, tudott a szoborról is. Ő említette a Pestújhelyi Általános Iskola újonnan megválasztott igazgatójának, hogy valamit kellene tenni a szobor ügyében, mivel nagy a veszélye annak, hogy a nagy kavarodásban esetleg eltűnik. Szűcs Gusztávné Németberta Judit felvette a kapcsolatot az iskola igazgatójával. Egyeztettek az illetékesekkel is, ennek eredményeképp a szobrot elszállították a Pestújhelyi Iskolába. Nyár közepe volt, *Olga* új helyén ismételen raktárba került, újra egy rácsos ajtó mögött töltötte az idejét.

Augusztus közepén Szűcs Judit igazgatónő kórházba került, ahol szeptemberben tragikus hirtelenséggel elhunyt. Az iskolai tanévindítás miatt a feladatok sokasodtak, a szobor ügye természetesen nem volt fontos. Közben híre ment, hogy hová került a Kozák téri mű. Érdeklődő emberek jöttek az iskolába, alaposan szemügyre vették a szobrot. Közben telefonbeszélgetéseket bonyolítottak le, hogy mi történjen, hivatalos leveleket is írt az iskola vezetősége. Nosztalgikus érzéseket érezve, volt olyan önkormányzati képviselő, aki szívesen látta volna kertjében *Olgát*. Talán még soha nem irányult ennyi figyelem a

szoborra. A hivatalos döntés elhúzódott, teltek a napok. Néhány hét elteltével megunva a bizonytalanságot, az iskola karbantartói segítségével a szobrot elhelyezték az intézmény udvarán. Egy 5x5 méteres területű díszkert szélén betonozták be. Mozdíthatatlanságát még vasbetétekkel is megerősítették.

László Péter szobra, a *Leány*, nevezzük talán ezután így, talán végleges helyére került. Köztéri jellege is megmaradt, ember, azaz gyermek-közelbe került, hiszen eltűnt alóla a magas talpazat. Nem lehetett már csúfolni mozgalmár múltja miatt sem, elhagyhatta a borzalmas Kozák Olga nevet is. Egyszerűen ott állhatott az iskola udvarán, háta mögött sűrű bokrok, fenyők. Háttérben az iskola üvegablakai és az épület északi szárnya. Kora reggel arcára vetült a napsugár, kora délutánig verőfényben állhatott. Előtte reggelente az udvaron gyülekeztek a tanulók az iskolakezdésre, a szünetekben pedig játszottak, futkostak. Együtt élt az iskolai élettel, részt vett az iskolai ünnepeken, a Pestújhelyi Napok rendezvénysorozatán

László Gábor: Leány című szobra
(FOTÓ: VARGA GÁBOR VARGOSZ)

és látta azt is, ahogy az udvaron elhelyeztek egy időkapuszulát, melyet a tervek szerint 50 év múlva fognak kiemelni a föld mélyéről. Az ünnepség résztvevői leginkább gyerekek voltak, remélhetően megérik majd ezt az időt. Leány szobrunknak szintén nagy esélye lesz erre, mert mennyi 50 év egy szobor életében...?

Teltek, múltak az évek, 12 tanév telt el Pestújhe-lyen. 2011-ben a szobor belépett az 57. életévébe. Június közepén elballagtak a nyolcadikosok, a többiek pedig elkezdték a nyári szünidőt, beköszöntött a vakáció. A nyári időszak mindig unalmas volt. Nem látott hetekig egy tanulót sem. Az udvaron csend honolt, csak a szomszéd macskája vonult el nap mint nap a kerítés mellett. Azért mindennek ellenére örült, hogy jó helyre került. Augusztus végén már várta nagyon az új tanévet. Az iskola tetőfelújítása és a kisebb reno-válási munkálatai a befejezéshez közeledtek. Megtörténtek az évnnyitó előkészületei, gyerekek és pedagógusok próbálták az ünnepi műsort. Még néhány nap, és újra itt lesz az összes tanuló. Nyári, csendes éjszaka volt. Még teljes a sötétség, csak az utcáról szűrődik némi világosság. Zaj szűrődik a kerítés felől. Két alak közeledik a *Leány* felé. Kezükben vasfűrész, gyors mozdulatokkal fűrészelni kezdik a szobrot. Gyorsan haladnak, a bronz viszonylag könnyen megadja magát az éles fűrészlapnak. Alig ad hangot a szerszám ahogy egyre mélyebben hatol az anyagba. Egy óra alatt végeznek a „munkával”. Az egyik telefont vesz elő, hív egy számot, de nem beszél bele. Most már újra csend van, várnak. Néhány perc múlva autózúgás, a két tagbaszakadt ember vállára emeli a szobrot. A kapuhoz viszik, áttemelik a kerítésen, ahol szintén két ember átveszi. Az emberek átmásznak a kerítésen, a szobor is bekerül az autóba. Az ajtók becsapódnak és az autó eltűnik a helyszínről. Az iskola kertjében ott marad a szobor két lába bokában elfűrészelve, a test többi része az autóban utazik valamerre. Reggel a technikai személyzet fedezi fel a lopást. Szomorú látvány a szobor maradványa. A betontömböt is

kiforgatták a földből, amihez a szobor össze volt betonozva... Az igazgatónő a biztonsági kamera felvételeit nézi vissza. Az udvar azon részét, ahol a szobor állt, nem védte kamera. Az utcai terület eseményei végig követhetők voltak. Megjelenik az autó, mozgás a kapunál. Megfigyelhető, hogy a szobrot berakják az autóba és elhajtanak. A kép minősége gyenge, fények villóznak, arcokat, alakokat és rendszámot sem lehet felismerni. Szürke és homályos minden. Csak az esemény időpontját rekonstruálhatjuk, hajnali 3 óra 10 perc... Ennyi. A szobrot meggyilkolták. Előre megfontoltan, vandál módon. A tett mozgatórugója az anyagi haszonszerzés, a tettesek alaposan megterveztek és megszervezték a bűncselekményt. Nekik a szobor csak egy tárgy volt, 100 kilogramm bronz, 50.000 Ft.

Pedig a szobor nem csak tárgy, hanem jóval több. Jelkép, eszmei értékkel. A legkevésbé bronz. Az emberi kultúra értékhorozója. László Péter szobra az örökkévalóságnak készült, de idő előtt elpusztult. Nem tudott ellent állni az ostobaságnak, a kapzsiságnak, a primitívségnek. Bronzszoborként évezredekig is állhatott volna, az időjárás nem tudta volna kikezdeni. Megdőlt az a mondás is, hogy csak azt nem lopják el, ami nincs lebetonozva... Tévedtünk. A világ egy ember alkotta művészeti tárggyal lett szegényebb. Vajon, tényleg csak ennyivel?

Rendőrségi hírekből

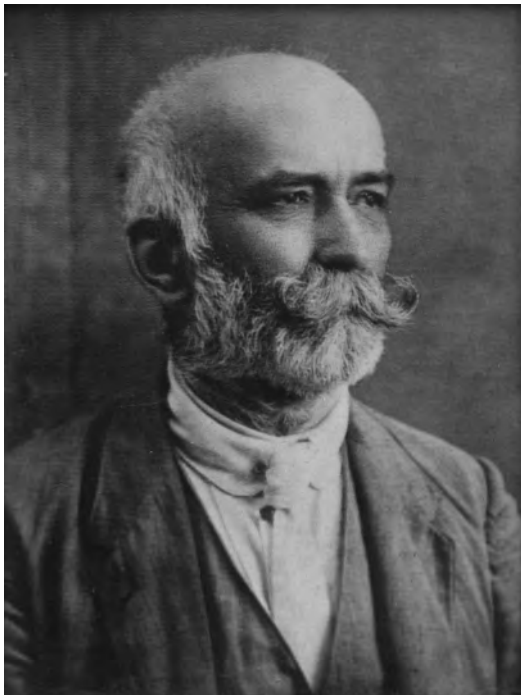
Az elloptott szobrot először 4-5 részre darabolták. Az egyik haszon-vastelepen a felismerhető műtárgy miatt nem vették át. Az elkövető ezután apróbb méretekre fűrészelte és így már az örbottyáni telepen átvételre került. A nyomozás során elfogták és előállították (KJ-t), a lopással gyanúsított személyt, aki már többszörösen volt büntetve. KJ előzetes letartóztatásba került. A szobor feldarabolt és meglelt darabjait a rendőrség lefoglalta és visszaadta a tulajdonosnak, a XV. kerületi Önkormányzatnak. A szobrot restaurálni nem lehet. Anyagi kár hozzávetőlegesen az újraöntés tekintetében 3-4 millió Ft.

A SZEGÉNYEK ORVOSA

ÍRTA: Kovács Ildikó

Dr. Weszter Sándor Pestújhely első, sokáig egyetlen községi orvosa, főorvosa volt. Bár életéről sok mindent megőrzött a hálás utókor, Nagy Előd festő- és éremművész, az unokája sok, eddig még nem ismert tényről mesélt nagypapjáról.

- *Ismerte őt személyesen?*
- Nem, a nagypapám 1934. október 2-án halt meg, én akkor még nem éltem.
- *Ezt a pestújhelyi villát, ahol Önök is élnek, ő építette?*
- Igen, mindig is a családunk tulajdona volt a szecessziós villa, melyet a nagypapám építtetett 1908-ban. Nagypapám volt Pestújhely első községi

Weszter Sándor (FORRÁS: NAGY ELÖD)

orvosa, itt volt a rendelője is a házban. Ma már nem használjuk, de itt a helye egy tapétaajtónak, amin keresztül át tudott menni a rendelőből a ház többi részébe.

- *Honnan származott dr. Weszter Sándor?*
- Nagyszombatban született 1866-ban, szepesi szászok voltak (cipszerek), de a családja magyar érzelmű volt. Megmaradt például az ezüst keresztelőkánala is, monogramja az egyik oldalon, másikon belevésve, hogy „Emlékül”. A konfirmálási dokumentumát viszont németül írták, mivel lutherátus volt a nagypapa, úgy látszik ott a németek inkább lutherátusok voltak. Heten voltak testvérek, elég szerényen éltek, szerény körülmények között nőtt fel. Lutheránus kántortanító volt az édesapja, Weszter Sámuel. Biztos a születési körülményei miatt is, mai szóval mondva, szociálisan érzékeny volt. Azt is hallottam, hogy az ősei ötvösök voltak, ez hihető is, az egyik lánya, Weszter Erzsébet ötvösművész lett és én is művészettel foglalkozom, de nagypapámat is érdekelte a képzőművészet.
- *Volt más is, aki orvos lett a családjából?*
- Nem tudom, sajnos nem tudunk a testvéereiről és a család azon ágáról semmit. Az biztos, hogy a bécsi egyetemre járt. Az volt közel, meg valami családi kapcsolat révén elérhető volt nekik. Diplomáját 1888-ban szerezte.

Gyermekkori kép

(FORRÁS: NAGY ELŐD)

■ *Milyen szakon végzett?*

■ Anyukám szerint öt szakja volt, de kettőt művelt, az egyik a nőgyógyászat, a másik az elmeorvosászat. Amikor Pestújhelynek lett az első községi főorvosa, akkor minden gyógyítási feladatot ellátott, sokáig egyetlen orvos volt. Sokat dolgozott, egy ideig Tinnyén is volt orvos. Pestújhelyen legalább tényleg voltak gazdag emberek – nem a gazdagság miatt jött, de kicsit nagyobb jövőjű község volt Pestújhely, mint Tinnye. Mielőtt letelepedett Pestújhelyen, mint legényember az ungvári bábaképzőben volt tanár. Idősebb korában nősült, egy özvegyasszonyt vett el két gyerekkel, aztán lett még négy közös gyermekük, a legidősebb volt az édesanyám.

■ *Hogyan került az akkoriban létrejött Pestújhelyre?*

■ Úgy gondolom, hogy mint elmeorvos került ide a Niedermann Szanatóriumba, aztán lett MÁV Istvántelken a Főműhelyben is üzemorvosként is egy félállása. Amikor Pestújhely önálló község lett, akkor lett községi főorvos.

■ *Előtte dolgozott a Lipót Szanatóriumban is?*

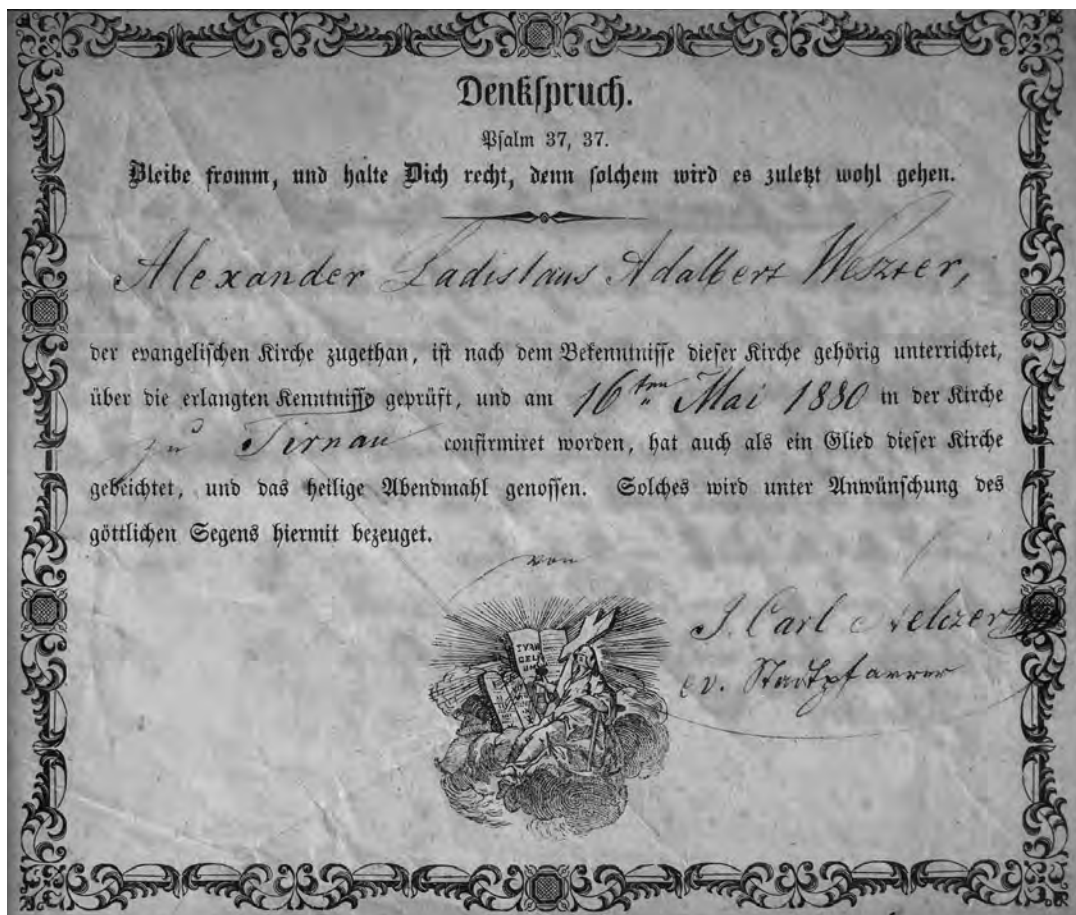
■ Igen, de úgy, hogy nem véglegesítették. Van erről is valahol egy papírom. A Lipótmezőn volt egy kis múzeum, amit néhány lelkes orvos tartott fent és bővített. Teljesen véletlenül a Dunán kilboatozás közben megismerkedtem egy ápolóval, aki a zárt osztályon dolgozott. Ő beszélt azzal a nyugdíjas orvossal, aki kezelte ezt a múzeumot, ő semmit nem talált a nagypapáról. Aztán végül én találtam itthon egy papírt, hogy nem véglegesítették, de nem azért, mert nem voltak megelégedve vele, hanem azért, mert nem volt státuszuk. Állítólag az is közrejátszott, hogy a bécsi egyetem diplomáját nehezebben fogadták el, mert nem a magyar királyságból származott. Így nehezebben tudott főorvosi, meg hasonló szintre kerülni. A nagypapa, aki itt Pestújhelyen a „homokban” élt, közben felvidéki ember volt, ahogy megtehetette, vett egy nagy telket a Svábhegyen – azt, ahová az ablaka nézett, amikor a Lipóton dolgozott. Aztán ott töltötte a pihenőidejét. A családunk birtokában maradt a telek, az utolsó részt talán 2000-ben adtuk el, az én műtermemet is annak az árából építettük. Mondhatom azt, hogy a nagypapa volt az én legnagyobb mecénásom. Nem tudom, hogy mikor vette meg azt a telket, nagyjából a húszas évek elején, akkor az még nem volt felkapott hely, ő viszont, mint hegyvidéki ember, nagyon ragasz-

kodott hozzá, amennyi időt tudott, ott töltött. Akkoriban az szinte értéktelen terület volt, mert hivatalosan közcélú zöldövezet volt – ott ment mellette a fogaskerekű két megállón keresztül. Elég nagy telek volt, 2400 négyszögöl marad meg 1945 után, de előtte még nagyobb volt. Egyedül nem is tudta megművelni. Erről az a vicces családi történet jut az eszembe, hogy néha felvett egy-egy munkást. Ha a szlovák részről volt, akkor azt mondta, hogy „Meglátjátok, ez tót ember, ez megcsinálja jól.” Aztán volt, hogy nem sikerült jól választania, csak felvette a mun-

kás a pénzt, aztán többet nem látták, akkor meg azt mondta, hogy „na, ezek a csehek”. Nem tudta elképzelni, hogy egy tót ember ne legyen jó.

■ *Fontos volt neki a származása?*

■ Igen, mint mindenkinek. Állítólag ő egyformán beszélt tótul, németül és magyarul. Anyukám mesélte, hogy a nagypapa vasárnap ebédkor nagyon szeretett tót szavakat elemezgetni, ezek némelyike komikusan vagy viccesen hangzott, de rajta kívül senki nem beszélt a

Konfirmáció 1880-ból (FORRÁS: NAGY ELŐD)

Doktori diploma 1888-ból (FORRÁS: NAGY ELŐD)

vagy jómódú emberek éltek, pár utcával arrébb pedig már féltelkek vannak. Lejjebb, a Mosónéfertálynak nevezett részen volt, hogy a magas talajvíz miatt összedőlt a ház és ott halt meg a lakó – ő orvosként sok ilyen borzalmas dolgot megtapasztalt. Mi most túl szépnek látjuk innen az első világháború előtti dolgokat, de nem volt véletlen, hogy másfélmillió ember kivándorolt. Sokan vissza akartak jönni, tán vissza is jöttek volna, ha nincs az első világháború.

■ Sokat dolgozott?

■ Sok szabadideje nem volt a nagypapámnak, állítólag az utolsó tíz évben a család szerint még a szabadságát sem vette ki, annyit dolgozott. Egy évben egyszer szépen felöltözött, bement a belvárosba, beült egy kávéházba és végigolvasta az összes újságot. Várnai Zsenit is kezelte, ő ír is róla többször, általában csak mint „az orvos”, de egy helyen kiírja a nagypapámnak a nevét, hogy a „kedves Weszter doktor”. Az író az önéletrajzi írásában Futónét, a bábát is emlegette, itt született mindkét gyereke. Megdöbbentő, hogy milyen körülmények voltak, mert nagyon beteg volt a Várnai Zseni, ki tudja milyen nőgyógyászati baja volt, a nagypapa pedig éjszaka itt operálta meg. Azzal kezdett, hogy vizet forralt, villany se volt, lámpa mellett műtötte meg. Éjszaka is mennie kellett, ha valaki jött és becsöngetett. Jöttek érte kocsival, de nem voltak normális utak. Volt egy-két sárga burkolatos út, azt hiszem, keramitnak hívták, de a mi utcánkon nem volt burkolat, csak fű, meg sártenger volt rajta esős időben. Járda sem volt, csak járdaszegély. Éjszaka elmenni beteghez így, közvilágítás sem volt, ez azért hősies tevékenység volt.

nyelvet, így a család tiltakozott, hogy hagyja már abba. De ezek szerint humora is volt.

■ Magyarul beszéltek otthon?

■ Igen.

■ Mutatott egy képet, ahol Weszter doktor katonai egyenruhában volt.

■ Az a kötelező katonai szolgálata volt. Nem tudok arról, hogy az I. világháborúban részt vett volna, egyrészt a kora miatt, akkor már 48 éves volt, másrészt meg orvosra szükség volt itt is. 1919-ben még elvitték túsznak, csak gyorsan rájöttek, hogy akkor itt nem maradt orvos. Meg egyébként nem is volt „jobboldali” – bár én utálom ezeket a kifejezéseket. Még éppen csak létrejött Pestújhely, ezen az oldalon gazdagabb

■ *Vallásos ember volt?*

■ Igen, fontos volt neki a vallása. A nagypapa az egyik kijárója volt az itteni evangélikus gyülekezetnek.

■ *Megőriztek az általa szerkesztett újságból, a Pestújhelyi Közlönyből és Pestújhelyi Naplóból példányokat?*

■ Nem, sajnos, itt ment el a front 1944-1945-ben, sok minden elveszett. Megmaradt a diplomája, sok fotó, meg az a zománctábla is, mely a kerítésen volt a nevével. Azt például a tyúkólban találtam meg véletlenül.

■ *A korabeli újságokban egy rövidhírt találtam csak a haláláról, Önök mit tudnak erről?*

■ Infarktusból halt meg. Az ötvös nagynénem gyerekkorától kezdve naplót vezetett, az abban olvasottak alapján arra gondoltunk. Volt egy cselédünk, akivel tartottuk haláláig a kap-

csolatot, a Kaubek néni, és ő mondott olyanokat, hogy addig nem adott betegének semmilyen új fajta gyógyszert, amíg saját magán ki nem próbálta, és azt mondta a Kaubek néninek, ha rosszul van, akkor melyik szerből adjon be neki. Akkoriban még nem volt ilyen központi gyógyszergyártás, mint most, kis üzemekben keverték ezeket a szereket. De hát miért szedett volna be olyan gyógyszert, amit tudott, hogy nem jó neki? Egy része biztos igaz, de egyébként nem hiszem, inkább a szíve vihette el.

■ *Polibisztor volt a nagypapája? Gyógyított, település szervezett és segített létrehozni a helyi egyházi gyülekezetet, újságot írt és adott ki sok minden más mellett.*

■ Én azt gondolom, hogy egy igazi reneszánsz-típusú ember volt. Nagyszombatban és Bécsben szívta magába a nyugati kultúrát. Nagyon szerette a virágokat, Hollandiából hozott virághagymákat. Járatta a The Studio című folyóiratot, az egy híres szecessziós, művészeti lap

Weszter Sándor a jobb szélén van, a kép a svábhegyi nyaraló tornácán készült, vendégek és családtagok között

(FORRÁS: NAGY ELŐD)

Dr. Weszter Sándor

1866-ban született Nagyszombatban
Nagyszombatban érettségizik, majd Bécsben diplomázik az orvosi egyetemen 1888-ban
Az ungvári bábaképzőben tanár

1902. Az I. sz. női klinikán Weszter Sándor díjazatlan gyakornok (Orvosi Hetilap)

1907-ben, mint a biztosító orvosa a telepen dolgozik, majd ide is költözik. A Lipótmezei elmeorvosi intézet után a Niedermann Szanatóriumban dolgozik.

1910. kinevezik Pestújhely első orvosának
1911-ben elkezdli szerkeszteni a Pestújhelyi Közlöny, majd Pestújhelyi Napló hetilapot, munkáspárti, szociáldemokrata kötődésű újságokat.

1916. választott községi képviselő lett a Munkáspárt színeiben, emellett közgyámnak nevezik ki
Emellett az evangélikus egyházközség presbitere, az Egyesült Községi Párt elnöke, a Pestújhelyi Polgárok társaskörének díszelnöke.

Egy évvel nyugdíjba vonulása után, 1934. október 2-án hunyt el.

volt, érdekelték őt az aktuális művészeti irányzatok. Mindent megtett, ami egy emberi életbe belefér. Emellett volt egy nagy családja – hat gyereket kézben tartani – hát az sem akármilyen. Ráadásul szegény mamám elég beteg volt, mert akkoriban még nem nézték a csecsemőknél a csipőjüket. Nem vette észre senki, de amikor jött a háború és járványok, egy nagy megfázás miatt rosszabbul lett a mamám, akkor azonnal mozgott a nagypapa, vitte Bécsbe az akkor hatéves lányát. Azonnal megoperálták, és mivel fizetett tiszteletdíjat az orvoskollégáknak? Sok krumpelit meg vöröshagymát vitt nagypapám nekik, mert akkor már éheztek a bécsiek – ez volt a

A kerítésen levő zománc tábla,
mely a tyúkólból kerület elő
(FORRÁS: NAGY ELŐD)

professzoroknak a legjobb dolog. Aztán szegény anyukám egy évig volt gipszágyban, de teljesen rendbe hozták. Ezt csak azért meséltem, mert hiába volt orvos, szegény első gyereke rosszul járt.

■ *Amikor gyerekkorában találkozott olyanokkal, akik a nagypapa betegei voltak vagy ismerték őt, akkor miket mondtak róla?*

■ Most két történet jut az eszembe, az egyik egy idősebb hölgy, akit ismertünk, régi szomszédunk volt, ő mesélte, hogy még kislány volt, betegen feküdt az ágyában, ment hozzá a nagypapám, de sokkal többet nézte az ágya felett levő festményt, mint őt, a beteget. Valószínű, hogy azonnal tudta, hogy a gyerek rendbe fog jönni, ahogy rendbe is jött, a művészet pedig nagyon érdekelt. De olyan is volt, hogy általános iskolás voltam, és az utcán talákoztam egy egyszerű, szintén idős nénivel, és amikor meglátott, szinte áldást mondott a nagypapámra. Szerették, negatív dolgot én nem hallottam róla soha, tényleg áldozatos ember volt. Amit meg tudott tenni, azt megtette. ■

SZLEZÁK RÁFAEL, A HARANGÖNTŐ

ÍRTA: Horváth Csaba

Slezák Ráfael

(FORRÁS: WWW.GYERTYALANG.HU)

Az írás már megjelent a www.rakosplaotaanno.hu oldalon.

Aki szeret rádiózni az tudja vagy emlékszik rá, hogy délben a Kossuth Rádióban egy-egy templom harangozását lehet meghallgatni. A harangozáskor elmondják, hogy mely település harangja szól, és a harangöntő neve is elhangzik. A „Slezák Ráfael öntötte Rákospalotán...” mondatot de sokszor hallottuk!

Millisits Máté és L. Kiss Katalin tollából már olvashattunk a Szlezák László-féle öntöde történetéről¹. Szlezák László (1870-1953) 1911-ben Thury János, majd fia Ferenc műhelyét vette át Egry Ferenc-től, mely üzemben már 1902-től üzletvezető volt. Unokaöccse Szlezák Ráfael (1887-1959) 17 évvel fiatalabb volt nála, ő 1903-ban kezdett el a műhelyben dolgozni. Mindketten a mai Szlovákia területéről, a nagyszombati járásban található Ispáca községből származnak. Ráfael unokabátyja keze alatt dolgozott évtizedeken át, együtt öntötték a háborús rekviráció után pótlandó, illetve az újonnan rendelt harangokat. Szlezák László 1934-ben (64 évesen) az akkor hatéves Gombos Lajost – aki második nejének még a házasságuk előtt született gyermeke volt – adoptálta, fiának tekintette, és önmaga utódját látta benne. Ez a döntés szolgálhatott Ráfael kilépésének alapjául, aki ekkor 47 éves volt és úgy érezhette – talán joggal – hogy akkor itt neki már nincs keresnivalója, mert unokabátyja nem neki fogja átadni a későbbiekben a harangöntő műhelyt.

Így Ráfael 1935-ben László műhelyének tőszomszédságában a mai XIII. kerületi Frangepán utca 80. szám alatt megnyitotta saját műhelyét (László műhelye a Frangepán utca 77-ről, tehát az utca túloldaláról nyílt, és a hosszú telek átért egészen a Petneházy utca 78. szám alá). Szlezák László műhelyében a legjobb években akár százan is dolgoztak, ő volt a vezető, a fizikai munka mellett az irányító szerep is neki jutott. Ezzel szemben Ráfael haláláig maga öntötte a harangokat, természetesen segédei segítségével. Nyilván az sem tett jót a békességnek, hogy Ráfael konkurenciát csinált Lászlónak – így útjaik szétváltak.

¹ Harangöntöde centenáriumi – Örökség 14. évf. 9-10. szám 2010. 09-10 hó

Érdekes ipar a harangöntés

Kevésen tudnak a harangöntő iparról, pedig az a munka, amit ezen a téren a fasiszta pusztítás óta végeztünk, nem kis jelentőségű.

Több mint 300 harangot öntött a felszabadulás óta az ország egyik legidősebb, aranyéremmel kitüntetett mestere, a Szlezák Ráfael rákospalotai cég, Zrínyi-utca 28. sz. alatti üzemében. Termelését beillesztette a 3 éves terv keretibe és a Gazdasági Főtanács rész- és ön-kiutalásai alapján azt tűzte ki céljává, hogy gazdasági életünk megerősödésével párhuzamosan a 3 éves terv befejezéséig minden kis falu vagy felcsendüljön a béke harangja. (X)

A II. világháború alatti évekről nincs adatunk a működéséről, és azt sem tudjuk, mi szél hozta őt Palotára. Könnyen lehet, hogy valamelyik orgonakészítő javaslatára költözött ide. 1942-ig még biztosan a pesti címen dolgozott. 1946-ban Palotán a Klára u. 23-ban (ma ez az Istvántelken fekvő utca Újpesthez tartozik) lakik, műhelye pedig a Zrínyi u. 28. alatt működik. 1949-ben átköltözik a Köztemető (korábban Czabán Samu, ma Cserba Elemér) utca 16. szám alá. 1951-ben államosítják az üzemét, 1957-ben visszakapja. 1959-ben 72 éves korában a Szövogyár u. 1. szám alatti házban éri a halál. Érdekesség, hogy 70 évesen még megnősült, újdonsült özvegye Adorján Mária próbálkozott az üzemet tovább vinni, illetve a félkész harangokat befejezni. Első neje (akit 1912.07.07-én vett el) Cirkó Regina 1955-ben hunyt el. Lányuk Szlezák Margit Ágnes 1913.04.26-án született és 1932.09.03-án ment hozzá Barcs István költégyártóhoz. Szlezák Ráfael, és lánya Margit házassági tanúja egyébként Szlezák László volt. A képeken látható unokájáról (?) Bálint Györgyről nem sikerült adatot gyűjtenem. Unokabátyja - László - 1953-ban hunyt el, az ő nevelt fia Gombos Lajos vitte tovább az öntés hagyományát, akinek fia Miklós ma Órbottyánban önti a harangokat². Szlezák Ráfaelnek 2014-ben posztumusz díszpolgári címet adományozott a XV. kerületi Önkormányzat.

Szlezák Ráfael hiába önállósodott, addigra a világháború miatt se pénz, sem kellő anyag nem igen állt rendelkezésre, pedig a körülmények

Hír

(FORRÁS: FRISS ÚJSÁG 1948.07.25. 169. SZÁM 4. OLDAL)

miatt rengeteg harangot kellett pótolni. Unokabátyja szerencsésebb időben tudta a műhelyét felfuttatni, amikor az egyházak még vagyonosabbak voltak, és akkoriban még Nagy-Magyarország területéről is voltak megrendelések.

Bár a Szlezák László nevet több harangra vették fel, de fontos tudni, hogy körülbelül 4000 harang esetén nem szól róla a fáma, de Ráfael verítéke is kellett ahhoz, hogy elkészüljenek és mind a mai napig délben hallhatók legyenek. Rákospalotán az evangélikus nagytemplom, a Juhos utcai kis evangélikus templom, a MÁV-telepi Jézus Szíve plébániatemplom harangjai is Szlezák kéz által készültek.

Harang

készíttetése bizalom dolga! Minden harangot hangskála szerint legfinomabb vörösrézből és angol önből öntöm, melyért felelősséget vállalok.

Emellett szólnak megrendelőim számtalan elismerő levelei.

Helyszíni kiszállást és költségvetést díjtalanul végzem.

Szíves meghívásukat kérve, tisztelettel

SZLEZÁK RÁFAEL

harangöntőmester
Budapest VI.,
Frangepán-u. 80.
(Saját ház.)

Pápai Sz. Ferenc-rendi templom 500 kg-os harangja. Készült a hadifogságban elhunyt hősök emlékére.

Készít: új harangokat, harangvaskoronákat és vasállványokat. Repedő harangokat átönti legjutányosabb árban. Kedvező fizetési feltételek.

Telefon-hívó: 49-01-51

Rafaél hirdetése 1938-ból

(FORRÁS: NÉPTANÍTÓK LAPJA 71. ÉVF 9. SZÁM – 1938.05.01)

2 <http://www.harangontes.hu>

Szlezák Ráfael műhelyében, az általa öntött harangok

(a lista természetesen nem teljes)³:

- Abaujvecseri ref. templom, 1935, nagyharang
Agárdi ev. ref. templom, 1937
Ajakai rk. templom, 1939
Albertirsai ev. templom, 1959
Alsóberecki ref. templom, 1958
Aranyosapáti r. kat. templom, 1948
Bagi plébániatemplom, 1952
Balatonszárszói rk. templom, 1939
Bátai plébániatemplom, 1939, Hunyadi emlékharang
Bekecsi gör. kat. templom, 1947
Béri ev. templom, 1948, kisharang
Bihardancsházai ref. templom, 1959, kis- és nagyharang
Bodrogkeresztúri r. kat. templom, 1954
Borsodnádasdi Szent István templom, 1947
Botpaládi ref. templom, 1956
Budapest-Fasori Evangélikus templom, 1948, középharang
Budapest-Felsővizivárosi Szent Anna plébániatemplom, 1947, Szent Anna harang
Budapest-Budavári ev. templom, 1948
Budapest-Újlaki Sarlós Boldogasszony plébániatemplom, 1949, középső- és kisharang
Budapest-Istenhegyi rk. Szent László plébániatemplom, 1938, nagyharang
Budapest-Józsefvárosi Szent József plébániatemplom, 1948, Szent Katalin harang
Budapest-Kőbánya Feltámadt Krisztus templom, 1958, nagyharang
Budapest-Rákoskeresztúri Szent Kereszt Felmagasztalása plébániatemplom, 1950, Jubileumi harang
Budapest-Rákoshegyi ref. templom, 1940
Budapest-Szemere-telepi Szentséges Szűz Mária és Mihály Arkangyal kopt templom, 1936
Budapest-Pestszentimrei Szent Imre plébániatemplom, 1947
Budapest-Wekerle-telepi ref. templom, 1948
Budapest-Kispesti Rózsatéri ref. templom, 1948
Budapest-Pesterzsébeti Szabó-telepi ref. imaház, 1948
Budapest-Remetekertvárosi Szentlélek plébániatemplom, 1939
Budapest-Soroksár-Újtelepi Fatimai Szűzanya plébániatemplom, 1959, középső harang
Celdömölki ev. templom, 1950
Csengődi rk. templom, 1939
Csongrádi ref. templom, 1948
Csornai Jézus Szíve templom, 1939
Csorvási ref. templom, 1938, kisharang
Csókakői r. kat. templom, 1959
Csömöri ev. templom, 1958, nagyharang
Dámóci gör. kat. templom, 1957
Drávaszentesi rk. templom, 1939
Dunavarsány-Délegyházai ref. templom, 1939
Érdi ref. templom, 1937
Felsőregmeci ref. templom, 1937
Fóti ref. templom, 1947, középső harang
Fülpösdaróci ref. templom, 1956
Füzérradványi ref. templom, 1953
Garabonci rk. templom, 1939
Gesztelyi ref. templom, 1959
Gyöngyösi ref. templom, 1948, kis- és nagyharang
Győrteleki ref. templom, ÉN
Hajdúbagosi ref. templom, 1949, kisharang
Hegyháthódási ev. templom, 1948
Hernádnémeti ref. templom, 1957, két harang
Ikladi ev. templom, 1959, Hősök harangja
Jászboldogháza Szent Család plébániatemplom, 1949, középső harang
Jászkarajenői Nagyboldogasszony plébániatemplom, 1949, Szent László harang
Jáskiséri Szent Kereszt felmagasztalása templom, 1956, nagyharang
Kabai ref. templom, 1937, nagyharang
Kalocsai-Szőlőhegyi Szent Péter plébániatemplom, 1939, kisharang
Karcasai ref. templom, 1949
Karmacsi rk. templom, 1938
Kányi gk. templom, 1939
Károlyfalvi r. kat. templom, 1935 kisharang
Keceli Szentháromság plébániatemplom, 1947
mindkettő, Magyarok Nagyasszonya harang, Szent István harang
Kenézlői gk. templom, 1939

³ A harang adatokat nagyrészt a <http://www.magyarharangok.hu> oldalon (külön köszönet Bajkó Ferenc úr hozzájárulásáért), illetve a Szabad Nép hasábjain találtam meg. További források: Patay Pál: Zempléni harangok, uő: Beregi harangok, uő: Szatmári harangok, uő: Vasi harangok, uő: Nógrád megye harangjai; Dudás Lajos-Kóhegyi Mihály: Csongrád régi és mai hangjai;

Kisari ref. templom, 1946, nagyharang
 Kiscecseti rk. harangláb, 1957, kisharang
 Kiscépusztai vas harangállvány, 1954
 Kiskőrösi Szent József plébániatemplom, 1948
 mindkettő, középső- és kisharang
 Kiskunmajsai Kisboldogasszony plébániatemplom,
 1947, lélekharang
 Kocsordi unitárius templom, 1937
 Kunhegyesi ref. templom, 1953, nagy- és kisharang
 Kunszentmiklós ref. templom, 1957, kisharang
 Lácacsékei gör. kat. templom, 2 harang, 1950 és 1954
 Lácacsékei r. kat. harangláb, 1948
 Magyarécei rk. templom, 1957, kisharang
 Mersei ev. templom, 1959
 Mezőzombori ref. templom, 1949
 Miskolci Nagyboldogasszony gör. kat. plébánia-
 templom, 1949, 1995-ben a középharang megrepedt,
 leszerelve
 Miskolc-Tetemvári ref. templom, 1938, 1997-ben az
 Ödön harang megsemmisült
 Miskolc-Felsővárosi ref. templom, 1949
 Miskolc-Görömbölyi ref. templom, 1959, nagy-
 harang
 Mohácsi Szent István király (ferences) templom,
 1938
 Mohácsi Szent Kereszt (Püspök) templom, 1937
 Móricgát-pusztai ref. templom, 1959 - az utolsó
 műve
 Nagyatádi r. kat. templom, 1956
 Nagymarosi Szent kereszt felmagasztalása plébánia-
 templom, 1948 Boldogasszony harang
 Nagyoroszi rk. templom, 1949, nagy-, közép- és kis-
 harang
 Nagyrábéi ref. templom, 1952, Bethlen harang
 Nyárádi r. kat. templom, 1957
 Nyékládházi Szűz Mária Szeplőtlen Szíve templom,
 1939
 Nyergesújfalui Szent Mihály rk. templom, 1949
 Nyíri r. kat. templom, 1938
 Nyíregyházi Magyarok Nagyasszonya Székesegy-
 ház, 1947, közép- és kisharang
 Nyírlugosi rk. templom, 1939
 Nyírpazonyi gör. kat. templom, 1948, nagyharang
 Orosházi ref. templom, 1949, nagyharang
 Pápai Kisboldogasszony-templom, 1938, Hadi-
 fogoly hősök emlékére
 Pécsi Szent István templom, 1954 Szent István
 harang
 Penészeleki gk. templom, 1939
 Pítvarosi ev. templom, 1948 mindkettő, nagy- és kis-
 harang
 Pomázi Szent István király plébániatemplom, 1948,
 Boldogasszony harang
 Porcsalmi gör. kat. templom, 1956
 Repceszemerei rk. templom, 1939
 Sajókazai ref. templom, 1938
 Ságújfalui rk. templom, 1938, nagyharang
 Sárospataki r. kat. templom, 1938, két (vagy három?)
 harang
 Sárospataki ref. templom, 1949 és 1951, két harang
 Sárospataki gör. kat. templom, 1948
 Sátoraljaiúj helyi r. kat. főplébánia, 1950
 Somogyszobi r. kat. templom, 1938
 Sósikúti r. kat. templom, 1935 Szent Erzsébet harang
 Szakácsi rk. templom, 1939
 Szamosújlaki ref. harangláb, 1953
 Szanki ref. templom, 1937
 Szegedi Honvéd téri ref. templom, 1948 mindkettő,
 nagy- és kisharang
 Szeged-Tarjánvárosi Szent Gellért plébániatemplom,
 1938, Szent György harang
 Szendehely-Katalinpusztai fa harangláb, 1955,
 kisharang
 Szilaspogonyi rk. templom, 1948, nagy- és közép-
 harang
 Szolnoki ref. templom, 1948, legkisebb-, közép- és
 nagyharang
 Taktaharkányi ref. templom, 1955
 Tapolcai Nagyboldogasszony templom, 1947
 Tapolcai protestáns templom, 1937
 Tiszadada ref. templom, 1946, nagyharang
 Tiszaladányi ref. templom, 1948
 Tiszaroffi ref. templom, 1947, nagy- és középharang
 Tornai rk. templom, 1939
 Tótkomlói ev. templom, 1949, delelő harang
 Turai plébániatemplom, ÉN, lélekharang
 Veresegyházi ev. templom, 1937, nagyharang
 Vissi gör. kat. harangláb, 1946
 Vizslási rk. templom, 1949
 Zalkodi gör. kat. harangláb, 1938
 Zsombói rk. templom, 1939

A RÁKOSPALOTAI MÚZEUM ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA

ÍRTA: Basics Beatrix

Múzeumi kiállítást rendezni összetett és sokrétű munka, amiből ráadásul egy átlagos látogató szinte semmi nem érkezik. Jól is van ez így, mert épp az a cél, hogy egy jól érthető, emészthető, hatásos terméket kapjon, amely érzelmeket kelt benne, gondolkodásra készíteti, ismeretekkel gazdagítja. Talán furcsának tűnhet egy kiállításra a termék szót alkalmazni, holott már régóta azzá vált, hiszen csak akkor jó, ha a látogatók „vevők” rá.

Adott egy intézmény, a Rákospalotai Múzeum, annak 180 négyzetméternyi, négy helyiségből álló tere, és a feladat ebben megmutatni a hely, a mai XV. kerület történetét.

A történeti kiállítás tárgyakon, műalkotásokon keresztül tárja a látogató elé egy hely – ország, régió, város, városrész – történetét. A tárgyakat a múzeum őrzi, és jó, ha minél több látható belőlük a kiállításban, hiszen ez egyúttal megmutatkozás is – a cél a raktárban őrzött anyag egy részét megtekinthetővé, megismerhetővé tenni. A bemutatott (mű)tárgyanyag mellett nagyon fontos annak „tálalása”, a látvány, és egyre jelentősebb a szerepe a digitális elemeknek is. Ezek egyensúlya eredményezi az igazán jó kiállítást.

Az új állandó kiállításban 102 fotó, 46 dokumentum, 29 tárgy, 22 festmény és grafika, öltözékek

(egy teljes női és férfi együttes, sok darabból), összesen 250 kiállítási tárgy szerepel. Az arányok jól érzékeltetik a Rákospalotai Múzeum gyűjteményének összetételét. Talán kevésnek tűnhet a többdimenziós tárgyak száma, de az anyag jellege ennyire nyújtott lehetőséget. Ez egyúttal ösztönzés is egy aktuális gyűjteménygyarapítási stratégia kialakítására. A néprajzi tárgyi anyag uralja a fotográfiák mellett a gyűjteményt, de mivel a kiállítás történeti, és múzeumban van, nem pedig skanzenben, így ezt a gyűjteményrészt csak a kiállítás forgatókönyvének megfelelően lehetett és kellett használni.

El is érkeztünk a lényeghez: a múzeumi kiállítások szakmai forgatókönyv alapján készülnek. A mi esetünkben már rendelkezésre állt egy, a fenntartó által korábban megrendelt és elfogadott forgatókönyv, ez azonban a jelenleginél még sokkal kevesebb tárgyat tartalmazott, és kevésbé volt

használható, mivel inkább történeti szöveg volt, mint valódi forgatókönyv. Kijelölt azonban olyan témákat, amelyeknek feltétlenül ott volt a helye a kiállításban. Már „csak” a műtárgyanag kellett mindehhez, és ilyenkor válik nyilvánvalóvá az, hogy a történeti kiállítás nem történelemtanulmány, vagy szakmai tanulmány, a kiállítást rendező szakember kénytelen a témát a rendelkezésre álló műtárgyanag szerint formálni. Mivel, egyelőre ezek még szükségesek egy múzeumi tárlathoz... (bár kétségtelenül elterjedőben a virtuális kiállítás műfaja, de ez olyan lehetőség, amely a „valódi” kiállítás mellett, azt kiegészítve használható, és tulajdonképpen a Rákospalotai Múzeum esetében is megvalósítható lenne egy, a honlapon időről időre „újrarendezett” virtuális tárlat).

A forgatókönyv témáit a hely adottságaihoz, a termék számához alakítva elvárás volt, hogy az

első terem többfunkciós legyen. A kis bevezető térben elhelyezett ruhatár után belépve az első terembe, az egyszerre kiállítás, múzeumpedagógiai foglalkoztató, „mozi” és előadótér. Emiatt itt általános jelentőségű anyagot, várostörténeti, néprajzi témájú fotográfiákat volt célszerű elhelyezni, valamint itt láthatja a közönség az egykori filmhíradókból válogatott részleteket, egyéb filmeket. Az ablakok felületeit minden esetben – itt is – kihasználtuk bizonyos témák megjelenítésére. A következő terem ajtajához vezető falfelületen egy idővonal látható, a hely történetének fontosabb dátumaival, fordulópontjaival, azokat képekkel illusztrálva. Itt rögtön az elején szeretném megjegyezni, hogy az idővonal eseményválasztásával kapcsolatban csakúgy, mint a kiállítás további anyagának vonatkozásában számos megjegyzést hallottam, mi maradt ki, mi kellett volna még.

Kétségtelen, minden egyes látogató másfajta kiállítást képzel el a fejében, mást tart fontosnak, mást szeretne látni. Kurátor azonban csak egy van (illetve esetünkben kettő), és mivel ők lettek megbízva a feladattal, a látogatók az ő koncepciójukat kénytelenek elfogadni. (Itt is megemlíteném, nagyon hasznos és úttörő vállalkozás lenne a honlapon indítani egy menüpontot a közönség számára „Az én kiállításom” címmel, ahol mindenki összerakhatná a maga tárlatát, az általa kiválogatott tárgyakkal, szöveggel. Tanulságos lehetne....).

Az első „igazi” terem mérete szerencsére alkalmassá tette több téma megjelenítését, tárlók alkalmazását is. Az egyes témákat a teremfeliratok választják el egymástól, színük, formájuk, kivitelezésük révén jól érzékelhetően, a szövegük, amely

ezer karakternél nem több, összefoglaló a témáról. A legnehezebb feladatok egyike egy ilyen terjedelmű szöveget úgy megírni, hogy minden fontos dolog benne legyen. A község, majd várostörténet mellett az egykori településrészek (Öregfalu, Újfalu, Sódergödör) története, illetve azok a sajátos negyedek (MÁV-telep, Istvántelek, Villásor, lakótelepek) szerepelnek itt, amelyek a hely történetének gazdagságát, változatosságát, sokféleségét érzékeltetik. Önálló témaként jelennek meg olyan, csak a helyre jellemző intézmények, mint a Liwa-malom, a Növényolajgyár, az Istvántelki Főműhely, a Stephaenum, és különálló egységek az egyházak, a templomok, a közlekedés, a piac-kereskedelem. A tárlókba kerültek a tárgyak, bár olykor a falakon is megjelennek, mint például az egykori Palota mozinak az eredeti romjai alapján rekonstruált piros neonfelirata, vagy éppen egy ásóvilla, a helyi zöldségtermesztés

jellegzetes eszköze. A múzeumi gyűjtemény legkülönlegesebb, legszebb tárgyaiból válogattunk, mind a fotográfiák, mind pedig a dokumentumok – térképek, szabályzatok, iratok, személyes vonatkozású relikviák – tekintetében. Az egyik hosszanti falat tagoló ablakok egy okos látványtervezői ötlet révén felületcsökkentő akadályból a helyi művészek itteni témákat feldolgozó remek festményei bemutatásának lehetőségévé váltak, izgalmas elemekkel gazdagítva a terem képét.

A következő, szintén nagyobb méretű terem a civil élet emlékeit, a vendéglőket, az oktatási intézményeket, a hely történetének kiválóságait mutatja be. Egy rövidebb falat kapott a Kossuth kultusz, amelyhez remekül kapcsolható volt Kossuth-portréja révén Madarász Viktor, illetve Adeline lánya személye és művészete – utóbbi adománya révén vált a múzeum a Magyar

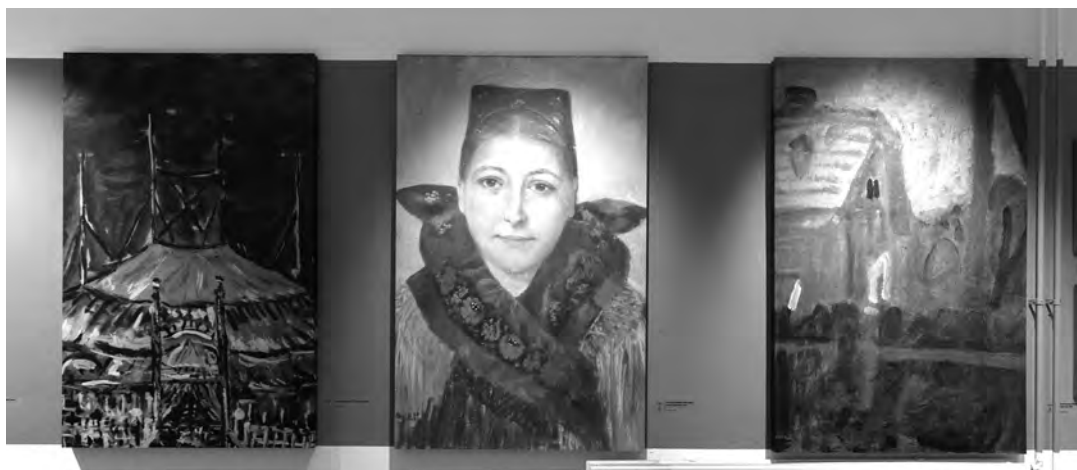
Nemzeti Galéria után a legnagyobb magyarországi Madarász kollekcio őrzőjévé. Csaknem a terem felét foglalják el a néprajzi tárgyak – festett láda, teljes női- és férfi viselet, azok minden, kizárólag palotai jellegzetességével. A palotai rétes, a kínáló tányérok és tartóik, a helyi szokások leírása és bemutatása, nemcsak e tárgyak, hanem a szintén helyi specifikum gazdagon cizellált aranyozott díszítésű fotográfiák, a szakrális jellegű emlékként őrzött menyasszonyi koszorú egyaránt a még szerencsére élő múlt emlékei. Jól rimelnek ezekre a szemközti falon, szintén az ablakok felületét kihasználva, az élete jelentős részében itt élő „palotai festő”, Perlmutter Izsák képeinek nagyméretű reprodukciói.

Végül az utolsó, kisebb méretű termet szenteltük a közelmúlt bemutatásának: itt jelennek meg az

ország egyik legnagyobb és legjelentősebb lakótelepének, a városnegyedé lett Újpalotának a fotográfiái, dokumentumai.

A látvány egyedisége és egységessége rendkívül fontos tényező: az első, többfunkciós terem falai (érthető okból) fehérek maradtak, a két nagyobb terem szürkéslila árnyalata, a képek matt ezüst fakeretezése, az antireflex üvegek az esztétikus összhatás részei, csakúgy, mint a specifikusan a kiállításához tervezett logó-motívum megjelenése a tárgy- és teremfeliratokon, mely utóbbiak színe összhangban van a falakéval. A tárlók a lehető legegyszerűbbek, fehér felületük, méretük, üvegborításuk nem zavarja a termék összképének befogadását. A kisebb „Újpalota terem” faldekorációja az ikonikus „Viztorony-ház” geometrikus hatását idézi mintázatával.

A digitális megjelenítés az első terem filmjei mellett terminálokon futó képek, dokumentumok formájában valósult meg. Ehhez kapcsolódóan meg kell jegyezni, viszonylagos egyszerűsége és minimalizmusa nem a kurátori és látványtervezői fantázia szűkösségének lenyomata, hanem a rendelkezésre álló anyagiak függvénye. Merthogy egy múzeumi kiállítás bizony pénzbe kerül, és az igények mértékének megfelelően egyre többre. Az itt rendelkezésre álló keret egyfelől a kerület vezetésének áldozatkészségét érzékelteti, viszont a nagy országos múzeumok anyagi lehetőségeihez viszonyítva rettentően csekély. Az elmúlt években, lassan

évtizedekben a magyar múzeumi területen az egyik legjellemzőbb jelenség az intézmények anyagi lehetőségei vonatkozásában a különbségek egyre feltűnőbbé válása. Természetesen ez a látogatók számára leginkább a kiállítások tekintetében érzékelhető. Ezzel együtt, vagy inkább ennek ellenére a Rákospalotai Múzeum új állandó kiállításának fő jellegetessége a lehetőségekkel való optimális gazdálkodás, nemcsak az anyagiak, de a tárgyak vonatkozásában is. Konkrét példa az utóbbira, hogy a tervek ellenére nem sikerült jelentős műtárgyakat kölcsönözni az országos múzeumoktól, amelynek oka egyszerűen az volt, hogy csak egyetlen

műtárgy esetében is százezrekre rúgott az egy éves biztosítási költség, amelynek kifizetéséhez a kölcsönző intézmények ragaszkodtak. (És mondanunk sem kell, egy állandó kiállításhoz nem csupán egy évre kölcsönzünk...) A hátrány azonban előnyé változott – így lehetett a saját gyűjteményre támaszkodva annak minél nagyobb hányadát a közönség elé tárni.

Néhány példa arra, milyen – akár regionális, országos, sőt európai szinten is – jelentős alkotásokat sikerült kiválogatni, s e válogatással együtt kutatásokat végezni történetük mind pontosabb leírásához.

Látható a tárlaton Palota helység maholnap 250 éves urbáriuma. A földesúr és jobbágylai kölcsönös jogait és kötelezettségeit szabályozó írás 1770-es

keltezésű, a kiállítás legrégebbi eredeti tárgya. Rákospalota megyei város 1923-ból származó sárgaréz pecsétje mellett annak nyomtatványa és a város címere is megjelenik egy tárlóban.

Igyekeztünk minél több képzőművészeti alkotást felhasználni, illusztrálva, hogy egész sor jeles festő élt és alkotott itt. A már említett Perlmutter Izsák, illetve Madarász Viktor és Adeline mellett Thurmayer Sándor (1879-1953), Mohácsi Ferenc (1924-1980), Kertész József (1905-1979), Mohácsi Á. Győző (1802-1962) művei szerepelnek egyebek között a kiállításban.

A fotográfiák között is szép számmal akadnak különlegességek: az Istvántelki Főműhelyről 1903-ban megjelent album képei különleges ritkaságok, csakúgy, mint a dokumentumok közül

például a BSzKRt autóbuszüzemének 1937. évi újévi röplapja a 24-es és 25-ös vonal utasai számára a két vonal menetrendjével, az 1916-os szabómesteri bizonyítvány, vagy az 1852-től használt vándorkönyv, amelyet a vándorló legény vitt magával, s hazájában, valamint külföldön egyaránt használt, s amelybe a céhmester bejegyezte, hol, meddig, milyen céhnél, melyik mesternél tartózkodott.

A palotai kiválóságok tevékenysége nemcsak e helyütt vált ismertté, hanem országosan, vagy akár szélesebb körben is. Az iskolák között például az 1870-es évektől nyilvános magánintézetek működtek, mint a Wagner-féle tanintézet, elemi és polgári iskola, majd főgimnázium, amely országos hírré tett szert.

A civil élet kibontakozásában jelentős szerepet vivő vendéglők különleges helyi jellegzetességet jelentenek; az 1900-as évek első évtizedeiben nagy divatja volt Rákospalotán az egy-egy vendéglő köré szerveződő asztaltársaságoknak, melyeknek programját a jótékonyági akciók szervezése is jellemezte.

De a helyi Kossuth kultusz emlékei is egyedülállók – Magyarországon először Palotán alakult függetlenségi kör, 1881-ben. A kör tevékenységének egyik eredménye az ország második Kossuth-szobrának felállítása volt. A helyi 1848-49-es kultusszal az egykorú országos sajtó is foglalkozott, dokumentumai pedig láthatók a kiállításban.

Nagyon hiányzik egy vezető, amelynek elkészült a szövege, csak tervezésre és nyomtatásra vár. Nem kell magyarázni, miért fontos: a kiállítás egyszer el fog tűnni, a kiadvány megmarad.

A történeti kiállítás a múzeumi tárlatok között talán a legnehezebb műfaj, és persze a legköltésesebb is. E tárlat létrehozásának nehézségei és problémái is igazolják ezt a tényt. Fontos azonban, hogy megszületett, hogy a fenntartó is szükségesnek tartotta. A kiállítás azonban csak egy alap, amelyből a múzeum szakemberei sok-sok munkával tudnak tovább építkezni, használni azt a múlt megismertetéséhez, a jelen feladatainak kijelöléséhez, a jövő tervezéséhez. Ahhoz, hogy a kerület lakói mélyebben, szorosabban kötődjenek lakóhelyükhöz, és az erre közlekedőnek például a Szerencs utca ne csak egy kellemetlen kereszteződés legyen, hanem egy jelentős múltú település egykori főutcája. Reméljük, a 2019-ben hatvanadik születésnapját ünneplő Rákospalotai Múzeum új állandó kiállítását minél többen látogatják, s minél több és változatosabb program kapcsolódik hozzá.

ÓRA A TEMPLOMTORNYPON

ÍRTA: Szunyogh László

1908

1908-ban a Széchenyi-telep beépülése már közel tíz éve tartott, egyre több és több lakóház ház épült fel, a lakosság létszáma már elérte az ötezer főt. Megkezdődtek az önállósulási törekvések, *Bezsilla Nándor* elkezdte gyűjteni a Rákospalotától való elszakadást kívánó aláírásokat. *Gerecse Péter* alapító honatya pedig megszervezi a katolikus templom építését szorgalmazó bizottságot, ezzel elkezdődött az adományok gyűjtése. Évek telnek el, a templom építéséhez sok pénz szükséges, ezért az alapkő letétele csak 1926-ban történt meg. Az épület azonban gyorsan, egy év alatt épült meg, a templom felszentelésére 1927. március 25-én került sor.

A templomot *Kismartoni Lechner Lóránd* tervezte és ő felügyelte az építkezés folyamatát is. Az épület neoromán stílusjegyeket hordoz, alaprajza

keresztet mutat, a főhajó mellett két oldalhajó határolja. Színes üvegablakok sora világítja meg a belső teret. A torony arányosan illeszkedik az épület tömbjéhez. Az eredeti terveken szerepel a toronyóra megvalósítása, azonban erre már nem jutott pénz. A tornyon, a négy világtáj felé irányulva „vakablakok” jelezték az órák szerepét. Évek és évtizedek múltak el, szinte mindenki megszokta a látványt. Olyan templom áll a Pestújhelyi téren, amelyen nincs óra.

2016

A templom alapkőletétele óta eltelt 90 év. Hosszú idő. Ismét civil kezdeményezés történt, hogy legyen végre – az eredeti elképzelések szerint – toronyóra a magasban. Újra, mint anno, a „*Közös akarattal, együttes erővel,*” jelszavával

Pestújhely

Róm. kath. templom a hősök szobrával

megalakult egy lokálpatriótákból álló társaság: az *Órakör*. A cél, hogy önkéntes alapon összegyűljön annyi pénz, hogy megvalósuljon az óra. Az elképzelés sikeres volt, és 2017. március 25-én ünnepélyes keretek között a pestújhelyiek „birtokába kerülhetett” a toronyórájuk, mely Kapui Gyula órásmeister munkája.

Az órát összekapcsolták a harangokkal, melyek a déli harangszó mellett ütik a negyedórákat és az órákat is. A templom nagyharangját 1947-ben rákospalotai műhelyében öntötte Szlezák Rafael

A Szlezák család nagyon híres harangöntő generáció volt, alig van olyan magyarországi templom, amelynek harangjait, ne Szlezák László, vagy Szlezák Rafael készítette volna. A mesterségbeli tudás tovább öröklődött, a családi hagyományokat Gombos Lajos és fia Gombos Miklós viszi tovább őrbottyáni műhelyükben. (A harangöntőkről ebben a kiadványban is olvashatnak egy másik cikkben.) ■

HORVÁTH ISTVÁN EMLÉKÉRE EGY PESTÚJHELYI SZÜLETÉSŰ BRONZMŰVES ÉS CIZELLŐR MESTER RÖVID ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

ÍRTA: Verner Jánosné Horváth Sarolta

Horváth István 1932-ben

Horváth István a nagygeresdi nemes Horváth család leszármazottja. A család a nemesi cím adományozása (1625) után több ágra szakadt (takácsi-ág, szemerei-ág, sághi (ma: Gyórság)-ág). A mi családunk ősei 1700 körül telepedtek le a sághi szőlőhegyen, ahol szőlőbirtokok voltak az 1800-as évek második felének közepéig. A filoxéra-járvány a szőlőt kipusztította, ezért a család elszegényedett, ekkor dédapám és testvérei Óbudára költöztek és hajósok álltak.

Nagyanyám, Horváth Paula Óbudán született, majd Pesten és Pestújhelyen lakott, és ott is halt

meg 1942-ben. Hét gyermeknek adott életet. Bár soha nem ment férjhez, de a családi elbeszélés és egyes hivatalos iratok alapján tudni lehet, hogy a gyermekek apja Horváth András, aki házmester volt a VI., illetve a VII. kerületben.

Paula hatodik gyermeke volt István (1910-1945) az Édesapám, aki a születési anyakönyvi bejegyzés szerint 1911. február 16-án született Rákospalotán (Széchenyi-telep) a Tátra utca 50. szám alatt (ma: Budapest, XV. kerület Pestújhely, József Attila utca).

A rákospalotai anyakönyvbe csak 1911. május 13-án jegyezték be, ahol ez a megjegyzés olvasható: „A bejegyzést főszolgabíró 4794/911. sz. alatt engedélyezte. Az anyára vonatkozó adatok a szülés időpontjának felelnek meg. UB.25/1950.” (Érdekes, hogy az anyakönyvi bejegyzésben lévő 1911-es születési év ellenére a későbbi irataiban mindenhol 1910. február 16-át írtak születési időpontnak. Az anyát, vagyis Horváth Paulát 30

évesen meghalt. A család elbeszélés és egyes hivatalos iratok alapján tudni lehet, hogy a gyermekek apja Horváth András, aki házmester volt a VI., illetve a VII. kerületben.

Év	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	A gyermek utóneve, neme, vallása	A szülők			A születés helye, ha a születés nem az anya lakóhelyén történt
				családi és utóneve, állása (foglalkozása), lakóhelye	val. lán	élet-kor	
1911	1911. máj. 16.	1911. máj. 7.	Székely István f. kath.	Urbanics Teréz f. kath. Rákospalota, Tátra utca 50.	kath. 31		
1911	1911. máj. 16.	1911. máj. 10.	Ferencs István f. kath.	Székely Teréz f. kath. Rákospalota, Tátra utca 50.	kath. 31		
1911	1911. máj. 16.	1911. máj. 16.	Székely István f. kath.	Székely Teréz f. kath. Rákospalota, Tátra utca 50.	kath. 31		
1911	1911. máj. 16.	1911. máj. 16.	Székely István f. kath.	Székely Teréz f. kath. Rákospalota, Tátra utca 50.	kath. 31		

Aláírás előtti esetleges megjegyzések.	
Aláírások:	

Horváth István születési bejegyzése (FORRÁS: BFL, XV. KER. SZÜLETÉSI ANYAKÖNYV, 1911.)

**ÁLLAMI ELEMI NÉPISKOLAI
BIZONYÍTVÁNY.**

Horváth István, *sz. István* vallásu,
született Pestújhegyen, 1910. év jan. hó
26. -* a pestújhelyi m. kir. állami elemi népiskola ötödik osz-
tályában tanított tantárgyakból 1927-28-ik tanév végén a következő osztályzatot
érdemelte:

Erkölcsei magaviselete: *diszkrét*
Szorgalma: *diszkrét*

Egyes tantárgyakban tanúsított előmenetele:

Hit- és erkölcsstan	<i>jó</i>
Magyar nyelv (olvasás)	<i>jó</i>
Magyar nyelv (írás (helyesírás))	<i>jó</i>
Magyar nyelv (nyelvtan)	<i>jó</i>
Magyar nyelv (fogalmazás)	<i>kitünő</i>
Beszéd- és értelemgyakorlat	<i>kitünő</i>
Földrajz	<i>kitünő</i>
Történelem	<i>kitünő</i>
Polgári jogok és kötelességek	<i>jó</i>
Számtan	<i>kitünő</i>
Mértan	<i>kitünő</i>
Természetrajz	<i>jó</i>
Természettan és vegytan	<i>jó</i>
Gazdaságtan	<i>jó</i>
Rajzolás	<i>kitünő</i>
Kézimunka	<i>kitünő</i>
Éneklés	<i>kitünő</i>
Testgyakorlat	<i>kitünő</i>
Mulasztott	32 félnapot. Ki nem mentett — félnapot.
Jegyzet	

Kelt Pestújhely, 1923. év jan. hó 19. -*

Horváth István igazgató.
 Nemes Béla oszt. tanító.

Hataljás nyomsda. Pestújhely.

Horváth István 5. osztályos állami elemi népiskolai bizonyítványa
(FORRÁS: A SZERZŐ GYŰJTEMÉNYÉBŐL)

elvégzése után a három évfolyamos Dob utcai, majd a Lónyay utcai tanonciskolába járt (ez jelenleg a Budapest IX. kerületi Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium) 1927-1930-ig, ahol elsősorban nyomdász, betűszedő, gépmester, öntő, vésnök, és fényképész, 1914-től a réz- és bronzöntő szakmák tanoncait képezték. Az iskolát 1933-ban megszüntették.

Az első és második évben igen jó tanuló volt, azonban a harmadik évet a sok hiányzása miatt meg kellett ismételnie, de ekkor is olyan sokat hiányzott, hogy nem volt osztályozható. Ennek ellenére a segédlevelet megkapta.

A tanonciskola mellett egy mesterem-berrel kellett tanoncszerződést kötni, akinek a műhelyében a gyakorlati oktatást végezték. Így, 1927-től 1930-ig Krausz Ferenc bronzöntő mesternél tanonci-szakba vágó munkát végzett, és az 1930. február 26-án tartott segédi vizsgával a cizellőr iparban iparos-segédde nyilvánították (*cizellőr: díszítő, kalapálási művelet nemes és színesfém lemezeken, használati, kegy és dísz tárgyakon speciális szerszámokkal*).

Érdekes adat látható a „Tanoncszerződés”-ében, miszerint anyja nem Horváth Paula néven, hanem özv. Horváth Andrásné néven szerepel. Nem tudni milyen okból használta az anyja ezt a nevet, ugyanis soha nem házasodott össze Horváth Andrással. Ezen bejegyzés alapján feltételezhető, hogy Horváth András 1927-ben már nem élt.

évesnek írják – gondolom, bemondás alapján –, holott 1910-ben, a születés időpontjában már 37 éves.)

Azt nem tudni, hogy miért csak később jelentette be a fia születését, ez talán a főszolgabírói engedélyből derülne ki. Ilyen késői születési bejelentés más gyermekénél is előfordult, de okát nem sikerült kideríteni.

Horváth István elemi iskoláit a pestújhelyi Állami Elemi Népiskolában végezte. A negyedik és ötödik osztály elvégzéséről szóló bizonyítványa megőrződött, melyből kiderül, hogy igen jó tanuló volt. Az elemi iskola hatodik osztályának

84/1927

Tanoncszerződés

egyrésztől Krausz Ferenc mester — iparos
 lakik: Baker u. 30. műhelye, ipartelepe,
 üzeme Szent Imre Szoborcsoport mesterstúdiója
 pedig Petróczy u. 15/b. mint szülő — gyermek
 (lakik: Petróczy u. 15/b.) a
 a budapesti bődösög, szerelő, fényomó, lemezelő, rézöntő, bronz- és rézműves ipar-
 testület előtt előzőleg kötötték meg:
 1. Krausz Ferenc magához yeszi tanoncú
Strobl Zsigmond Attila nevű
Attila vallású fiát (született 1910. évi
február hó 16 n. Petróczy községben) és
 őt az alább megjelölt idő alatt és feltételek mellett a Strobl
 mesterségre tanítja.
 2. Strobl Zsigmond szülő — gyermek a fent meg-
 nevezett fiát Attila az alább megjelölt időre és
 feltételek mellett Krausz Ferenc mesterhez — iparoshoz
 tanoncul adja.
 3. A tanviszony megállapított 3 év — hónap
 kezdete: 1927. február hó 16 n.
 vége: 1927. február hó 16 n.
 (bekezdés a Strobl mesternél — iparosnál
 már eltöltött év 3 hó 16 napot is, lásd a tanoncajstromban
 sz. a.)
 4. A tanonc tartására és ellátására, nevezetesen szállásajására és étkeztetésére
 a szülő köteles; a szegélydícs költségeit mester, a segédvizsga
 és segédítő avatás költségeit mester, a betegsegélyező és balesetbiztosítási
 járulékokat mester, az iskoláztatási kiadásokat szülő viseli.
 A tanonc ruházatáról szülő, a mosásáról szülő
 gondoskodik, a tanoncszkolai muhelyektől kifolyólag tanoncartató iparosra kirovandó
 bírság pedig kizárólag mester-t terbeli, jogosult tehát viszont a tanonc-
 mű ipáros a tanonc keresetéből ennek összegét esetenként levonásba hozni.

A tanonc, illetve törvényes képviselője a munkaadónak a tanonc szakmai
 oktatásáért _____ fizet

A tanviszony jogtalan felbontása esetén a tanviszony jogtalanul felbontó
 szülő — gyermek — tanonc törv. képviselője fizet _____

5. A tanonc a munkaadótól a következő késpénzfizetést kapja: az első
 évben heti, havi 180 koronát; a második évben heti, havi _____ koronát;
 a harmadik évben heti, havi _____ koronát; a negyedik évben heti, havi _____
 koronát. A többi időbeli megállapítások a fentiek szerint
dem. szerint
 Kelt Gyúrpark 1927. évi március hó 19 n.
Strobl Zsigmond Krausz Ferenc
 mint szerződő felek:

Jelen szerződés a fenti ipartestület előtt kötötteti; miután előzőleg meg-
 állapították, hogy a tanoncszerződés megkötését kizáró akadály fenn nem forog. A szer-
 ződő felek azt leolvasták és megmagyarázás után irják alá; az újraoltás — újraoltás
 alóli felmentés a Dr. Osváth Gyula orvos által
Petróczy 1927. évi aprilis hó 22 n.
 kiállított, a tanonc alkalmás volta a Dr. Osváth Gyula orvosi
 orvos által Petróczy 1927. évi február hó
19 kiállított bizonyítvánnyal igazoltatott. A szerződés adatait a tanoncajstrom
1927 sz. a. bevezették.
1927 évi Gyúrpark 1927. évi március hó 19 n.
 P. H. Strobl Zsigmond
 ipartestületi Jayró
 Budapest 1. Levélt.

84/1927

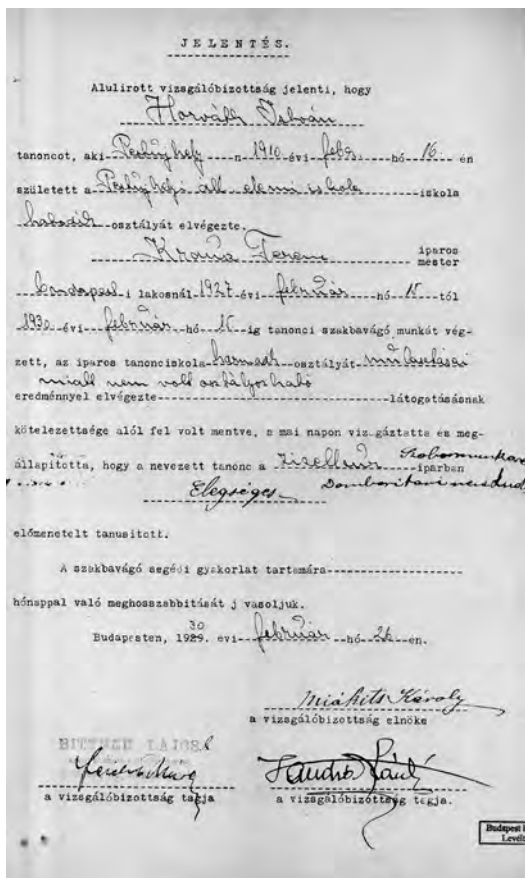
1930 márciusában kiváltotta munkakönyvét, melyből látható, hogy a tanoncskola elvégzése után pár hónapig még segédként dolgozott mesternél, Krausz Ferencnél, ahol számos bronzszobor elkészítésében vett részt. A Krausz öntödének nagy vállalkozása volt a Szent Imre szoborcsoport, Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotása, amely egy fő- és hat mellékalakból állt. Mindegyiket Angyalföldön öntötték a Vignaly, a Krausz, és a Szili-féle szoboröntödékekben. A szoborcsoportot 1930-ban állították fel.

Apám ennek a szobornak az öntése során ismerkedett össze Kisfaludi Strobl Zsigmonddal, akivel a későbbiek során is jó kapcsolata volt.

(A háború után Kisfaludi Strobl Zsigmond kereste apámat, és ekkor tudta meg édesanyámtól, hogy apám eltűnt a háborúban, 1945 januárjában. Ígéretet tett anyámnak, hogy megkeresteti, de ő sem járt sikerrel. Valószínűleg a Szabadság szobor öntéséről tárgyaltak volna.)

Szintén a Szent Imre szobor öntése során, Apám Krausz Ferencnél ismerkedett meg Szili István kőbányai bronzműves mesterrel, akihez még 1930 augusztusában átszegődött, és kisebb-nagyobb meg-
 szakításokkal, a saját önállóságáig nála dolgozott.

Szili István Kőbányán, a Petróczy u. 15/b. sz. alatt lakott, ahol a műhelye is volt. Szili István

Horváth István tanoncszerződése

(FORRÁS: BFL IX.272.C.-14. KISDOBOZ)

1936-ban Szili István elutazott a berlini olimpiára, ahol egy focimeccsen agyvérzést kapott, beszállították a Schönebergi Augusta Viktória kórházba, de nem tudták megmenteni az életet, és 54 éves korában meghalt. Az ipart özvegye, Sziliné Bár Ella örökölte, aki apámat bízta meg az öntöde vezetésével.

1942-ig vezette az üzemet, és ez alatt az idő alatt számos köztéri szobrot készített, melyek ma is láthatóak az ország különböző helyein. A szobrok talapzatán általában feltüntették az öntő nevét, így tudtam beazonosítani munkáit. Mivel Édesapámnak még akkor nem volt meg a mestervizsgálata, és önálló iparral sem rendelkezett, így az általa készített szobrokra a neve így került fel: öntötte Szili István utóda.¹

Szüleim, Horváth István és Ernszt Margit 1933-ban kötöttek házasságot Pestújhelyen. Idősebbik nővérem, Magdolna 1934-ben született Pestújhelyen, a Virág utca 9-ben, anyai dédszüleim (Ernszt József-Lakits Terézia) házában.

Apám és családja egy ideig (1938-39 között) ott lakott Sziliné kőbányai házában, a Petróczy u. 15/b-ben. 1939-ben a család visszaköltözött Pestújhelyre, ahol egy családi házat béreltek a Bosnyák utca 18-ban. Itt született másik nővérem, Ágnes 1940-ben, majd 1944-ben én, Sarolta.

Apám első nagyobb munkáiból, 1938 körül vett egy ARDIE oldalkocsis motorkerékpárt, és a hódmezővásárhelyi szoboravatásra már azon utazott le a család. (Megjegyzés: Magdi nővérem

(1882-1936) jó hírű öntőmester volt, több neves szobrászművész alkotását öntötte bronzba. 1917-ben alapította üzemét Kőbányán, ahol több segédet és tanoncot foglalkoztatott. Eleinte kispasztikával foglalkozott, később nagyméretű, köztéri szobrokat készített (többek között: *New Yorki Kossuth szobor, 1927; Pósa Lajos meseköltő szobra, Városliget, 1930; Alpár István szobra, Vajdahunyad-vár, 1931; Tisza István emlékműve, Budapest, 1934; II. Rákóczi Ferenc szobra, Sárospatak, 1935.*)

Számos aranyéremmel és díszoklevéllel tüntették ki, ipartestületi elöljáró, a tanonc vizsgabizottság elnöke, és a mestervizsga bizottság elnöke is.

1 Négy köztéri szobrárt, valamint kettőt, - amelyek készítésénél, ill. a munkálatok befejezésénél nagy része lehetett - sikerült felkutatni: II. Rákóczi Ferenc szobra, Sárospatak, 1935 (szobrász: Horváth Géza); Pápai hősök és áldozatok emlékére, 1936 (szobrász: Sidló Ferenc); Gr Hadik András szobra, Budai várnegyed, 1937 (szobrász: Vastagh György); Szent István szobor, Székesfehérvár, 1938 (szobrász: Sidló Ferenc); I. világháborús emlékmű, Hódmezővásárhely, 1938 (szobrász: Pásztor János); I. és II. világháborús emlékmű, Bajna, 1939 (szobrász: Horváth Géza).

-12- 1930. szám.

SEGÉDLEVÉL.

Igazolom, hogy Horváth István tanoncot,
 aki Pestújhelyen n. 1910. évi február hó
 16. in született, a Pestújhelyi áll. elemi iskola
 I. osztályát elvégezte, Krausz Ferenc
 rezáns mester- iparos Budapest i
 lakos V. Babel u. 80. n. műhelyében 1927. évi
 február hó 15. -tól 1930. évi február hó
 16. -ig tanonci szakbarátság munkát végzett, a
 tanonciskola Harmadik évfolyamán művelésével
 minál nem ontályosabban eredménytel elvégezte - látogatásának kötelezettsége alól fel volt mentve -
 és az 1930. évi február hó 26. in tartott
 segédi vizsgálaton a czelellor iparban. Elégletes
 előmenetelt tanúsított, ezennel öt
 iparossegédé nyilvánítottuk.

Kelt Budapest n. 1930. évi február hó 28. in.

Krausz Ferenc

Schlesinger Vilmos
ipartestületi elnök.

mester - iparos.

KRAUSZ FERENCZ
Bronzöntő
Budapest, VI., Babel-uca 80.

Horváth István segédlevele

(FORRÁS: A SZERZŐ GYŰJTEMÉNYÉBŐL)

A családi fotók között találtam két, még a műhelyben lévő mellszobrot ábrázoló fotót, melyen édesapám is rajta van. A fotó 1942-ben készült a falon lévő naptár évszáma alapján, és a szobor nagy valószínűséggel Lázár Andor (1882-1971) igazságügy minisztert ábrázolja.

A háború miatt egyre kevesebb volt a megrendelése, elfogytak az igények a nagy, monumentális méretű szobrok elkészítésére, így ezekben az időkben csak kisebb méretű szobrokat készített.

Apám 1942-ben letette a mester-vizsgát, és megszerezte a bronzműves mesterlevelet. Miután a mesterlevelet megszerezte, 1943-tól már az ő nevének működött az öntőműhely a Thököly úton.

nem emlékszik rá, hogy mi lett a motor sorsa, de 1944-ben már nem volt apám tulajdonában.)

Valószínűleg apám kérésére, Sziliné 1941-ben Pestújhelyen új öntőműhelyt nyitott a Thököly út 16. szám alatt, melynek vezetője apám lett.

1941 szeptemberében Margit húga férjhez ment, ahol bátyjával, Bélával voltak az esküvői tanúk. Koszorúslányok a gyermekeik: Magdi és Zseni. Bal szélén áll anyám, Ági nővéremmel. A menyasszony mögött áll a három testvér édesanyja: Horváth Paula.

Önállósága idején, a háború miatt nagyon kevés megrendelése volt, azok is inkább csak kisméretűek. Hogy a család megélhetését biztosítsa, 1943-ban kérvényezte bronzműves iparának a rezöntő iparral való kibővítését. Hogy ezt megkapta-e, arról nem találtam dokumentumot. Kérvényével kapcsolatos dokumentum az alábbi levél. A háború ideje alatt a Budapesti Bronzműves stb. rokonszakták Ipartestülete felmérte a magyarországi ezen iparosok kataszterét, hogy számukra minden körülmények között biztosítsa munkájukhoz a nyersanyagot.

**Magdi nővérem és Zseni unoka-
nővérem az ARDIE motoron,
1938-39 körül**

(FORRÁS: CSALÁDI GYŰJTEMÉNYBŐL)

Valószínűleg ez az utolsó fotó, ami készült róla (igaz, csak háttal látható).

Apám mentességet kapott a katonaság alól, mivel állami megrendelések voltak. Néha a motorját behívták, de nem szerette volna, hogy más vezesse, ezért vele ment. De ez csak rövid időszakokra szólt.

1944 nyarán a család átköltözött a Bosnyák utca 18-ból a Bosnyák utca 5/a alatti bérelt családi házba. Nyár végén, amikor a bombázások már olyan nagymértékűek voltak, hogy a Körvasút sor mellett lakni már veszélyes volt, az egész család kiköltözött Erdővárosra (Erdőkertes), apám bátyjának, H. Bélának és családjának a nyaralójába. A család itt max. 2-3 hónapot töltött,

majd visszajött Pestújhelyre. Apám érdeklődött a nyugatra költözés lehetőségéről, azonban erről lebeszéltek a harcok miatt. Apám 1945 januárjában eltűnt, és 1949-ben holtnak nyilvánították.

Eltűnésének körülményéről két változatot is kaptam családon belül. Nagybátyám, Ernszt Gyula (aki kb. 1938-tól 1953-ig kisebb megszakításokkal velünk élt) elmesélése szerint, apám 1944 őszén önként jelentkezett a hadseregbe. 1944 karácsonyát és szilveszterét otthon töltötte, majd visszament az alakulatához. Onnantól kezdve apámról többé nem hallott a család. Évekkel később egy ismerőse mesélte nagybátyámnak, hogy ő látta apámat 1945 januárjában, a Budai várnegyedben. Egy katonai teherautót vezetett, amikor jött a légitámadás, és látta, hogy apám kiugrott a gépkocsiból és befutott egy épületbe, de többet ennél ő sem tudott.

A másik változatot Magdi nővéremtől hallottam, miszerint apám 1944 késő őszén SAS behívót

PEST-PILIS-SOLT-KISKUN VÁRMEGYE KÖZPONTI JÁRÁS
FŐSZOLGABÍRÁJÁTÓL
Post-Pilis-Solt-Kiskun vármegye

Járásiának főszolgabírájától.

Szám: 72560
Tárv. 1944. szept. 16

lakos iparigazolvány, iparengedély kiadását kéri.

VÉGHATÁROZÁS:
M. Szilvási István pestújhelyi
lakos kérelmére
(H. Béla jogon)

ipar gyakorlására az iparigazolványt,
iparengedélyt ezennel kiadom.

I n d o k o k :

Sziliné pestújhelyi iparengedélye

(FORRÁS: BLF 272.B.-9.KISDOBOZ)

Horváth Margit és Kovács Ágoston esküvője, 1941. szeptember, Pestújhely, Bosnyák u. 18.

(FORRÁS: CSALÁDI GYŰJTEMÉNYBŐL)

kapott és az alakulatát nyugat felé vezényelték. Útközben, Kisbér közelében, vagy Kisberről megszökött és eközben találkozott egy szomszédunkkal (Géczi László?), aki szintén szökésben volt. Együtt érkeztek haza 1944 karácsonya előtt. Állítólag volt egy felhívás, miszerint, aki megszökött a katonaságtól és önként jelentkezik a Ludovikán, annak nem esik bántódása.

(Megjegyzés: *Hadtörténelmi Közlemények*, 7. évfolyam, *Hadtörténelmi Intézet* (Budapest, 1960)

A szökések nagyságát mutatja az is, hogy a statáriumot statáriumra hirdető nyilas kormányzat rövid, néhány hónapos hatalmon léte alatt három ízben, 1944 novemberében és decemberében, majd 1945. február havában hirdetett amnesztiát a szolgálatra ismét jelentkező katonák részére, csakhogy javítani tudjon a hadsereg nyomaszto létszámhelyzetén.)

tudjon a hadsereg nyomaszto létszámhelyzetén.)

Apám és Géczi László az amnesztia kihirdetésére, 1945. január elején elindultak, hogy jelentkezzenek a Ludovikán. A Rákóczi út és a körút sarkán olyan légitámadásba kevered-

Horváth István a pestújhelyi műhelyében, 1942

(FORRÁS: CSALÁDI GYŰJTEMÉNYBŐL)

Bronzműves mesterlevél

(FORRÁS: CSALÁDI GYŰJTEMÉNYBŐL)

iratok olyan mértékben eláztak, hogy azok megsemmisítésre kerültek.

Azt reméltem, hogy az iratokból kiderül, melyik alakulathoz vonult be és hol teljesített szolgálatot, mivel a Honvédelmi Minisztériumhoz írt levelemre azt a választ kaptam, hogy náluk nincs nyilván tartva, hogy katona lett volna.

Miután az Újpesti Járásbíróság iratai a Budapest Főváros Levéltárához kerültek, így ott is megpróbáltam az iratot megszerezni, de ott is eredménytelenül. A Budapesti Főváros Levéltáránál csak azt a választ kaptam, hogy a bíróság iratait 1984-ben megsemmisítették.

Utószó: Mivel Édesapámat nem ismerhettem, és úgy a saját, mint a testvéreim életéből kimaradt az apai szeretet, így ezúton is szeretném az emléket megőriztetni az utókorral. Amennyiben bárki, bármivel ki tudná egészíteni az írásomat, kérem, hogy jelezze a szerkesztőség felé. ■

tek, hogy nem tudták folytatni az útjukat. Ketten kétfelé szaladtak, egy-egy kapualjba húzódva. A bombázás után Géczy László előkerült, de a Ludovika helyett inkább hazament. Ő túlélte a háborút. Apám viszont nem került elő, nem tudni mi történt vele. 1949-ben holtak nyilvánították az Újpesti Járásbíróság végzése alapján, melynek kihirdetése megjelent a Magyar Közlöny 1949. évi 205-206. számában.

Az Újpesti Járásbíróságtól próbáltam megszerezni a holttanylevelét, azonban ez nem sikerült. Azt a tájékoztatást kaptam, hogy az

Horváth István Sári lányával 1944 nyarán

(FORRÁS: CSALÁDI GYŰJTEMÉNYBŐL)

„FEL A SZÍVEKKEL!” AVAGY PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE

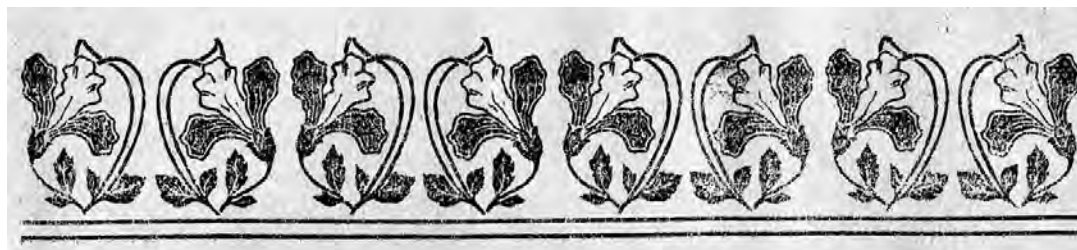
ÍRTA: Nagy Anita Ágnes

Egy igazi ritkaság került elő a kerületi múzeum gyűjteményében a múlt évi raktárrendezések során mindjárt két példányban: Pestújhely háborús évkönyve. A „füzetek”, igen rossz állapotuk ellenére, az egyik legjelentősebb korabeli dokumentum a Széchenyi-telepből lett Pestújhely történetét illetően. Az alcímből kiolvasható – Széchenyitelep-Pestújhely története 1897-től 1916 végéig – hogy nemcsak a háborús évek eseményeinek, hanem az azt megelőző évtizedek jelentős momentumainak és a jelen helyzet bemutatása is céljuk volt.

A nem túl jó minőségű papírra nyomott, kapocscsal összetűzött könyvet Németi Elemér szerkesztette és a budapesti Haladás könyvnyomda nyomtatta. Az előszó ad magyarázatot arra, miért született meg ez az írás és főként, hogy miért ekkor, ugyanis 1916 novemberében zárta le a kötetet a szerkesztő (I. Ferenc József halála november 21.). Noha még javában zajlott az I. világháború, abban bíztak, hogy az hamarosan véget ér, így a kötet háborús vonatkozásainak folytatására nem lesz szükség. Nem sejtették akkor, hogy két évet kell még várni. Az elkeseredettség is munkált Németiékben (biztosan többek támogatásával valósult meg), meg akarták örökíteni a pestújhelyiek történetét és eredményeit: „Összegezni kellett szerény viszonyainkhoz mérten számottevő teljesítményeinket és megkellett óvnunk a

feledés homályától azt a sok szép tettet, amelyet községünk lakói különösen a *háboru borzalmas napjaiban cselekedtek.*” Németi nagyon szívesen, részletesen ír, élmény olvasni, főként azért, mert elsőkézből kaphatunk betekintést: *„Átélni kellett ezt, hogy meg tudjuk érteni és meg tudjuk becsülni a mi Pestújhelyünknek ...mai értékét, fényét.”*

Az első fejezetben a település kiépüléséről és az első lakók aktivitásáról emlékezik meg. 1897. november 1-jén jelent meg az első nyomtatott tájékoztató a leendő Széchenyi-telepről, amelyben mesébe illő dolgokat ígértek az újdonsült lakóknak, például, mint önálló vízvezeték, csatornázás, közvilágítás, járdák. Értelmiségiek lakta villatelep létrehozása volt a cél. Ehelyett *„úttalan utak, sár, víz pocsolya mindenütt”* – írja Németi. Így hát főleg nem az értelmiség vert itt tanyát, kialakult egy munkásnegyed is a telepen belül. Rákospalota később sem tartotta be ígérését a víz, a villany és az utak kiépítését illetően, ezért fogalmazódott meg a gondolat az alapító atyák – dr. Bezilla Nándor, Gerecze Péter... – fejében az önállósodás gondolata, amit az anyaközség természetesen nem támogatott, sőt! Tíz évvel később, 1907-ben már aláírást gyűjtöttek ennek elérésére, amit a lakosság túlnyomó többsége támogatott. Ekkor már 400 ház állt és 5000 főt számlált a település. Köztudott, hogy 1909. október 27-én hagyta jóvá a minisztérium az önálló községgé alakulást. Ezt követte

Dísz a könyvből (FORRÁS: PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE, 1916)

Katona édesanyjának küldött képe az olasz frontról

(FORRÁS: PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE, 1916)

tató hozzáállását, áldozatkészségét a nehéz időkben „Egyebekben az 1914 év igen szépen indult; szép kilátások mutatkoztak a fejlődésre. Lüktető társadalmi élet, ünnepélyek, mulatságok tették élénk-ké a községet.” Aztán július 28-án megjelent a mozgósítási parancs. Rögtön a nélkülözők megsegítésére siettek: „*Fel a szívekkel!* – vezényszóval jelent meg a Pestújhely c. folyóirat augusztus 1-ei száma. A feldíszített vonatok kigördültek, sok család maradt családfő nélkül. Egy percet sem késlekedve segélyezőbizottságot hoztak létre Dr. Szücs István elnökletével, azonnal gyűjtést indítottak egy közös ételmezőkonyha létrehozására. Az itt lakók nemeslelkűségét bizonyítja, hogy naponta átlagosan 300 adag ételt osztottak ki a rászorulóknak. Bruck Ferenc gimnáziumi tanár, valamint Cziegenheim Henrik és családja támogatta az ügyet fáradságot nem kímélve. Az ingyenkonyhához szükséges helyiségeket és a főzéssel járó nehéz munkát a Cziegenheim család teljesen díjmentesen saját házában biztosította, az állami támogatás folyósításáig. Dr. Szücs István közbenjárásának köszönhetően gróf Serényi János¹ földművelésügyi miniszter rendeletére 500 koronát és 100 zsák burgonyát kapott a település. Hálájuk jeléül a Párisi utcát (ma Ady Endre utca) Serényi miniszter nevére keresztelték át.

a névválasztás fontos kérdése. Sok teendő várt az újonnan megválasztott vezetőségre. Nem térhetünk ki minden momentumra, amit Németi érintett, de külön fejezetet szentelt a vagyonelkülönítésnek, a körvasútsor második vágányának, az iskoláknak, az egyházaknak, a munkáskórháznak, a takarékpénztárnak és a különböző köröknek, egyesületeknek. Ezekről a már meglévő Pestújhely történetét feldolgozó munkákból tájékozódhatunk. (Buza Péter: Pestújhely emlékkönyve. 1997; Holló Szilvia Andrea (szerk.): „Közös akarattal” – Írások a 100 éves Pestújhely civil társadalmáról. Budapest, 2010)

Külön fejezetet szentelt azonban a háborús évek eseményeinek leírásának, aminek bemutatása a jelen írás célja. Minden fontos és érdekes momentumot megemlít és hangsúlyozza a pestújhelyiek példamu-

A másik nagy kezdeményezés a Magyar Szent Korona Országai Vöröskereszt Egyletének Pestújhelyi Fiókjának létrehozása volt. A kezdeményezést a Munkáskórházban elhelyezett 200 sebesült ápolása sürgette. A magalakulás napján 1914. szeptember 22-én közel száz taggal kezdte meg működését. Anyagot szereztek meleg ruhák készítéséhez, foglalkoztak a sebesült katonákkal, karácsonykor hangulatos ünnepeket rendeztek. Nemcsak a helybélieket támogatták.

1 A miniszter keresztneve Béla, nem tudni miért került János a leírásba és az utcanévtáblára is. Földművelésügyi miniszter 1910. január 17-étől 1913. június 10-éig a Lukács- és a második Khuen-Héderváry-kormányban volt. 1915-ben már Ghillány Imre töltötte be ezt a pozíciót.

Dísz a könyvből

(FORRÁS: PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE, 1916)

Kiadásaik fedezésére hangversenyeket szerveztek. 1916-ban 170 tagot számlált. Dr. Szücs István elnökle mellett a pestújhelyi társadalmi életben jól ismert nevek – Dr. Weszter Sándorné, Brinzey Aurél, Vedres Béla – is fontos szerepet töltött be az egyesület életében.

A 1914-es év még egy tragikus hírral szomorította a községet. Elhunyt, november 2-án Gerecze Péter régész, művészettörténész, aki Pestújhely környékén is fontos leletekre bukkant és az önállósodás folyamatának egyik legaktívabb szereplője volt. Ebben az évben a máskor vidám Pestújhely nem ünnepelt, a karácsonyi összjegyvetelek is elmaradtak. Csak 1915-ben kezdődött ismét egy aktívabb időszak a háború dacára, „*a rosszat is megszokja az ember...*” – írja Németi. Újra hangversenyek csendültek fel, színelőadásokat játszottak és tovább támogatták a település nehéz sorsú lakóit. Dr. Szücs Istvánt díszpolgárrá avatták, utcát is neveztek el róla (egykor László utca), amely azóta is az ő nevét viseli. A Vöröskereszt asszonyai Dr. Weszter Sándorné vezetésével és iskolás lányok bevonásával tovább készítették a meleg ruhadarabokat a frontokon harcoló hősöknek. A Munkáskórház sebesülteinek szórakoztatására is volt gondjuk. Sőt Olenyik Ilona állami tanítónő önkéntesen tanította az írástudatlan katonákat a betűvetés és olvasás tudományára. A hűvös ős beköszöntével a szegény gyerekek felruházásáról gondoskodtak. Sorra rendezték az előadásokat, segélyező esteket, nem egyszer a gyerekek bevonásával. Németi az előadásokat és az itt befolyó összegeket részletesen felsorolja, ennek felelevenítésére azonban szűkös a helyünk.

Az 1916-os esztendőben a rászorulóknak száma nőtt és intenzívebb cselekvésre sarkallta a vezetőket. A liszt, burgonya és káposzta volt az alapélelmiszer, amit biztosítani tudtak. Igyekeztek azonban, hogy tejet legalább a gyerekek kaphassanak, ennek érdekében Dr. Weszter Sándor minden követ megmozgatott. A háborúban tett fáradhatatlan és

önfeláldozó munkájáért Dr. Szücs Istvánt a király a Vaskorona-renddel tüntette ki. Ez alkalomból ünnepséget rendeztek, ahol minden jeles pestújhelyi polgár megjelent. Brinzey Aurél köszöntő beszéde után Mády Lajosné tanítónő dala és Török Eugénia zongorajátéka csendült fel.

Egész évben tovább folytatódtak a hangversenyek, színi előadások, amelyeknek bevételét ugyancsak jótékony célra fordították. Az egyik legsikeresebb eseménynek a Széchenyi színház adott otthont. A Szücs István által megalapított polgári leányiskola növendékei és tantestületének előadására a fővárosból is érkeztek vendégek. A pénzgyűjtésben, segítségnyújtásban az egész település részt vett, ki-ki a maga módján. A Pestújhelyi Iparosok és Kereskedők Egyesülete a Kereskedelmi és Iparkamaránál a háborúban nehéz helyzetbe került iparosok és családjaik részére havisegélyt eszközölt ki. Betegszállító, mentő és fertőtlenítő kocsit szerzett a község. A Vöröskereszt egyesület tagjai persellyel járták a házakat (nevüket Németi egyesével felsorolja). Az Önképzőkör a Paula téren (ma Sztáray tér) sátrat állított fel a gyűjtésre. A Kaszinóban délutánonként előadásokat tartottak. A hideg idő közeledtével ismét a gyermekek meleg ruhával és cipővel való ellátása lett sürgető feladat. A község önfeláldozó munkáját országosan elismerték. A Vöröskereszt Egyesület tagjai kitüntetésben részesültek. Dr. Szücs Istvánt előléptették, a vallás- és közoktatásügyi miniszter VII. c. ügyosztályának vezetője lett, amely az elemi népoktatás megszervezéséért felelt.

A háborús évek fejezetét Kovács Ferenc Pestújhely c. versével zárja le (ld. hátsó borító). A kötet harmadik részében az intézmények, egyesületek, körök történetéről és aktuális (1916-os) helyzetéről tudósít. A Pestújhely háborús évkönyve a település történetének egyik legfontosabb forrása, egy átfogó ismertető Pestújhely keletkezéséről, önállósodásáról, intézményeiről és a háborús évekről korabeli szerkesztő tollából.

Ajánló a Csokonai Kulturális Központ kiadványaiból

Üdvözlét Rákospalotáról és Pestújhelyről

Az album az 1899-1945. között Rákospalotáról és Pestújhelyről megjelent képeslapok tematikus válogatása. A könyvben szereplő 130 darab ritkaságnak számító képeslap betekintés enged a két település múltjába.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 3500 Ft

Közös akarattal

A kötet 2010-ben az önállóságot 100 éve elnyert Pestújhely jubileumára jelent meg. A mindössze negyven esztendőn át önálló község civil életének bemutatására vállalkozott több szerző írása által.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 2500 Ft

Rákospalota monográfiája

Az eredetileg 1927-ben kiadott monográfia reprint kiadása sok hasznos adattal szolgál az érdeklődőknek. Az utolsó oldalon egy az eredeti kiadványban szereplő térkép másolata is helyet kapott.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 1000 Ft

Helytörténet két keréken

Az ajánlott biciklis útvonalat bejárva megismerheti a kerület három városrészét. A térképhez a www.dokuinfor.hu oldalon rövid történeti leírások, ismertető olvashatók épületekről, szobrokról, Rákospalota, Pestújhely, Újpalota nevezetes pontjairól, valamint itt élő jeles polgáiról.

Kapható a Dokumentumtár és Információs Központban (Bocskai u. 74-78.)

Ára: 300 Ft

Impresszum

Helyem Házam Palotám – XV. kerületi helytörténeti értesítő. Kiadja: a Csokonai Kulturális Központ (1153 Budapest, Eötvös u. 64-66.). Felelős kiadó: Bezerédi Erika. Megbízott főszerkesztő: Kovács Ildikó. A szerkesztőbizottság a Helyem Házam Palotám Egyesület keretében működik, tagjai: Alexa Károly, Döbrössyné Síkfalvi Judit, Kelemen Árpád, Kuczkó Andrea, Németh Gábor, Rátónyi Gábor Tamás, Szunyogh László, Tóth Lajos, Varga Gábor Vargosz, Varga István. A szerkesztőség címe: Rákospalota Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjteménye 1158 Budapest, Pestújhelyi út 81., www.rakospalotaimuzeum.hu. Grafikai tervezés: Taba Ágnes. Tördelés: Kuzma Angéla. Készült a Csokonai Kulturális Központ nyomdájában. Megjelenik negyedévente 300 példányban. HU ISSN2416-3309 Nyilvántarásba vételi okirat száma: CE/3880-3/2018

PESTÚJHELY.

Hol még alig tizenöt éve
A földmives szántott–vetett,
S énekelt a vidám pacsirta
A hullámzó vetés felett,
Vagy dús rendet vágott kaszája
S kövér nyáját legeltetett,
Ott most, mint egy varázsütésre
Egész város emelkedett.

Lakója sok — s ez büszkeségünk —
Mind józan, munkás emberek.
Végigszelik minden irányban
Jól gondozott utcák s terek.
Csin és izlés ül minden házon,
S amerre csak tekint szemünk,
Véges-végig közel és távol
Csak szépet s jót szemlélhetünk.

Mint kis patak, mely játszi kedvvel
A szirt mélyéből tör elé,
S virágos völgyön átrohanva
Siet a nagy folyam felé.
Pestújhely is e tünde város
Pest keblére akként siet,
Hogy araként hozzásimulva
Megkösse az örök frigyet.

Jövője nagy — és van reményünk,
Hogy boldog pestiek leszünk
S nászéjjelén boldog frigyünknek
Véle összeölelkezünk,
De addig is Isten nevében
Előre — és munkára fel!
Verejtékünk legszebb jutalma
A siker nem maradhat el,

KOVÁCS FERENC